

**Єремєєва В.М. Технологія вивчення основ дидактики
// Технології професійно-педагогічної підготовки майбутніх
учителів: Навчальний посібник / За заг.ред. О.А.Дубасенюк. –
Житомир: Житомир.держ.пед.ун-тет, 2001. – С. 79-140.**

ТЕХНОЛОГІЯ ВИВЧЕННЯ ОСНОВ ДИДАКТИКИ

Технологія вивчення основ курсу дидактики

Класифікаційні параметри:

- **За рівнем застосування** – частковопредметна, загальнопедагогічна.
- **За головним чинником** – соціогенна, біогена, психогенна.
- **за концепцією засвоєння** – асоціативна-рефлекторна, розвиваюча.
- **За орієнтацією на особистісні структури** – формування знань, умінь, навичок і розвиток засобів розумових дій, тобто інформаційно-операційна.
- **За характером змісту** – світська, навчаюча.
- **За організаційними формами** – традиційна, академічна, індивідуальна, творча.
- **За стилем взаємостосунків** – індивідуально-орієнтована, співробітництва.
- **За переважаючим методом** – розвиваюча, саморозвиваюча.

Вихідні положення

- практична орієнтація занять не тільки на знання, але і на формування професійних умінь і навичок;
- педагогічні предмети є одночасно і метою, і засобом навчання;
- співробітництво між викладачами і студентами;
- викладач не тільки джерело інформації, а й організатор практичної й розумової діяльності студентів;
- багаторазова участь кожного студента в кожному занятті;
- таблична структуризація та систематизація навчального матеріалу;
- система завдань, як обов'язкових, так і за вибором;
- можливість самостійного вибору завдань;
- оптимальна організація контролю та самоконтролю;
- самомотивація – зростання інтересу і бажання включення в роботу по мірі її виконання;
- можливість бачити своє особисте і професійне зростання;
- можливість переходу з низького на високий рівень діяльності.

Цільові орієнтири

У запропонованій системі можна виділити такі цільові орієнтири: дидактичні, розвиваючі, виховні, соціалізуючі.

дидактичні:

- формування теоретичного та педагогічного мислення, тобто оволодіння в процесі навчання не тільки знаннями, але і засобами розумової та професійної діяльності;
- формування індивідуального стилю навчальної діяльності; уміння відтворювати в навчальній діяльності логіку наукового пізнання;
- формування й удосконалення фахових знань, умінь і навичок.
- Таким чином основна дидактична задача – надати допомогу студентам усвідомити і прийняти цілі, програму, засвоїти навчальні і фахові знання, уміння, прийоми і методи роботи.

розвиваючі:

- розвиток загальнонавчальних умінь і навичок, індивідуальних пізнавальних і творчих здібностей: уміння порівнювати, зіставляти і синтезувати інформацію, оцінювати як самий процес, так і результат, обґрунтовувати і осмислювати, передбачати наслідки;

- розвиток здатності до перегрупування ідей і зв'язків;
- формування дивергентного мислення, багатого уявлення.

Тобто надати студентам базову психолого-педагогічну підготовку для свідомого керування своїм розвитком.

виховні:

- сприяння формуванню у студентів індивідуальної позиції;
- виховання самостійності, здатності до співробітництва, співтворчості;
- допомога студентам у самовизначенні та самореалізації.

соціалізуючі:

- формування соціальних умінь і навичок, необхідних у майбутній педагогічній діяльності;
- оволодіння поведінковими зразками і моделями педагогічної діяльності;
- оволодіння навичками сучасного соціального життя;
- адаптація у майбутній професії;
- оволодіння соціально значущими цінностями.

Таким чином, на основі поданих цільових орієнтирів можна зробити загальний висновок, що головним завданням представленої системи є адаптація студентів до майбутньої професії, формування педагогічного мислення.

Принципи

В основу формування системи принципів, якими керувалися при створенні і реалізації запропонованої технології, були покладені принципи, розроблені і використані в системах Л.С.Виготського, Д.Б.Ельконіна, Л.В.Занкова, М.М.Скаткіна, В.В. Давидова, Г.К.Селевко, П.Я.Гальперіна.

- **Провідна роль теоретичних знань**, при обов'язковій реалізації їх в уміннях і навичках. Для успішного виконання професійних функцій учителю необхідний високий рівень теоретичних знань. А уміння й навички складають основу педагогічної діяльності будь-якого вчителя і від ступеня їхньої сформованості залежить результативність педагогічного процесу. Низький рівень сформованості умінь й навичок часто є причиною утруднень і невисокої результативності педагогічної діяльності, що й зумовлює місце даного принципу в нашій системі.
- **Навчання на високому рівні утруднення**. Реалізація цього принципу передбачає індивідуальний підхід викладача до студентів на кожному занятті, який ґрунтується на знанні сильних і слабких сторін, тобто побудова процесу навчання є адекватною рівню розвитку, а також і зоні найближчого розвитку кожного студента.
- **Варіативність навчального процесу**. Реалізація даного принципу передбачає розмаїтість тем і завдань у підготовці та проведенні занять, при цьому диференційований підхід у розподілі завдань є найбільш оптимальним щодо формування індивідуальних умінь і навичок майбутніх педагогів.
- **Педагогізація діяльності кожного студента**. Тобто, з одного боку, перенесення акценту з викладання на навчання, а з іншого боку, професіоналізація процесу навчання. Студенти краще засвоюють матеріал, виступаючи активними суб'єктами навчання. Впровадження цього принципу у навчальний процес забезпечує створення психологічного стану задоволеності студентів впливає на формування професійної позиції майбутніх учителів.
- **Активізація студента в процесі навчання**. Реалізація даного принципу припускає організацію засвоєння знань, умінь і навичок на основі їхнього численного повторення і застосування в різних ситуаціях, тренування і заохочення творчої діяльності, стимулювання індивідуальної дослідницької діяльності кожного студента, тобто спрямованість педагогічного процесу на пробудження внутрішніх сил особистості, стимулювання самодіяльності, ініціативи, творчості.
- **Співробітництво і взаємодопомога в навчанні**. Процес реалізації цього принципу співвідноситься із сучасною парадигмою освітнього процесу – ідеєю співробітництва головних суб'єктів навчання і виховання.

Таким чином, запропонована система принципів визначає стратегію діяльності як викладача, так і студента у плані постановки цілей і завдань курсу, а також добору й вимог до форм, методів, змісту.

Акценти змісту

Виходячи з наведеної вище системи принципів можна визначити такі особливості поданого нами змісту курсу педагогічних дисциплін:

- основний зміст визначається чинними освітніми стандартами;
- структурування й оформлення навчального матеріалу подається у вигляді блоків, схем, таблиць, установок;
- особливе значення мають загальнонавчальні уміння й навички і пов'язані з ними знання;
- важливими є також знання, уміння і навички, що є підґрунтям систематизації та інтеграції теоретичної бази всього процесу;
- зміст, методи, прийоми, спрямовані головним чином на те, щоб розкрити потенційні можливості майбутніх учителів.

При визначенні змісту і розробці змісту навчальних завдань особлива увага зверталася на забезпечення стабільності знань та їх рухливості, динамічності, професійну спрямованість.

В основу технології індивідуалізованої роботи має бути покладене творче оволодіння педагогічною теорією, тобто розробка практичних завдань різноманітного типу і застосування форм та методів, спрямованих на формування педагогічних умінь та засобів педагогічної творчої діяльності. У такому випадку необхідно і важливо на наш погляд, визначити позицію суб'єктів діяльності і засоби їхньої взаємодії.

Особливості методики

Позиція викладача - консультант, радник, що допомагає організувати навчальну роботу: веде до цілей навчання; підтримує ініціативу; розвиває індивідуальність; допомагає в пошуку джерела інформації; сам є джерелом інформації; підтримує зворотний зв'язок; координує, коректує спільну діяльність.

Позиція студента - суб'єкт пізнання: вільно обирає теми і завдання, самостійно визначає рівень утруднення; активно бере участь у процесі навчання; формує індивідуальний стиль творчої діяльності; усвідомлює темпи свого просування; адаптується до майбутньої професії.

Загальна позиція - співробітництво, ділове партнерство.

Виходячи з визначених позицій, можна зробити висновок, що перехід до індивідуально-орієнтованого, індивідуалізованого навчання можливий шляхом здійснення інтегральної освітньої технології через просування до форм і методів навчання, які передбачають максимальну самостійність і творчість студента. Цей перехід має бути поступовим, через збільшення частки розвивальних форм і методів, що з часом, у результаті спеціально організованого процесу вивчення педагогічних дисциплін і цілеспрямованих зусиль педагога і сприяє розвитку пізнавальної педагогічної ініціативи.

Основним стрижнем запропонованої технології є технологічна *карта-схема курсу (теми)* і технологічна *карта-схема конкретного заняття*.

Технологічна карта-схема курсу:

1. Загальні цілі;
2. Технологічні цілі;
3. Форми організації навчання;
4. Методи проведення заняття;
5. Засоби перевірки й оцінки результатів.

I етап. Загальні цілі курсу формуються традиційним засобом і є основою для постановки технологічних цілей.

II етап. Перехід загальних цілей у конкретні, які визначаються за допомогою таксономії, тобто на основі класифікації і систематизації об'єктів, їхнього взаємозв'язку і використання для опису категорій, що розміщені послідовно (за ієрархією). Такий засіб розроблений Б.Блумом у когнітивній

сфері і дає можливість добирати зміст освіти осмислено, на основі чітко визначених категорій: знання, розуміння, застосування, аналіз, синтез, оцінка. Друга умова технологічної постановки цілей – повний переклад цілей на мову зовнішньо виражених дій, що формуються через результати навчання і дають можливість чітко визначити ці результати. Використання технологічної постановки цілей дозволяє концентрувати зусилля на головних ідеях, чітко представляти, на якому ступені навчання знаходяться студенти, розробляти еталони для оцінки результатів навчання. Таким чином навчальний процес для кожного стає індивідуалізованим. Поступове переведення загальних навчальних цілей у конкретні не може мати спрощено-лінійного характеру – його потрібно проводити з опорою на загальний зв'язок. Складена таксономія слугує орієнтиром при визначенні цілей повсякденної навчальної діяльності. Основна умова – навчальна мета має бути описана так, щоб про її досягнення можна було б судити однозначно, тобто ідентифікувати їх.

III етап. Вибір форм організації навчання. Семінари і практичні заняття залишаються основними формами навчального процесу, але їхні функції, засоби, організація, методи можуть істотно варіюватися. Основне завдання будь-якої форми – створити умови для вияву творчої активності студентів. Навчання в кожній формі здійснюється як цілеспрямована навчальна діяльність, у якій студенти свідомо ставлять цілі і задачі самозміни і творчо їх досягають. За такою схемою заняття мають ряд особливостей і передбачають:

- співробітництво викладача і студентів;
- організацію навчальної діяльності, спрямованої на розкриття суб'єктивного досвіду студентів;
- створення розвиваючої атмосфери зацікавленості;
- стимулювання студентів до використання різноманітних засобів виконання завдань;
- оцінювання не лише кінцевого результату, але й процесу діяльності студента;
- розвиток аналітичного мислення студента та здатності аналізувати засоби роботи товаришів, вибирати й засвоювати найбільш раціональні з них, знаходити власні засоби роботи;
- перетворюючий характер діяльності, побудований на науково-педагогічних методах: спостереженні, порівнянні, аналогії, групуванні, класифікації;
- заохочення до інтенсивної самостійної діяльності;
- створення педагогічної ситуації на заняттях, що дозволяє студентам виявити ініціативу, самостійність;
- підготовку проблемних питань і завдань, що викликають у студента творчу ініціативу, сприяють формуванню власної думки, формулюванню висновків, побудові гіпотези і перевірці їх у діалозі з опонентами;
- використання статусно-рольової взаємодії в навчальному процесі;
- надання можливості виступати на заняттях у ролі викладача.

IV етап. Вибір методів проведення заняття. Основне завдання кожного заняття – створити умови для вияву творчої активності студентів, тому вибір методів має бути спрямований на збагачення уяви, мислення, пам'яті, мовлення, розкриття суб'єктивного досвіду кожного, залучення студентів до різноманітних видів діяльності. Організація роботи припускає використання як традиційних, так і нетрадиційних методів, форм, засобів, які б дозволили сформувати у майбутніх педагогів готовність до виконання своїх професійних функцій: використання дидактичних ігор, дискусій, творчих завдань, рольових і ділових ігор, тренінгів і т.д. Основна вимога до вибору методу – його активна і творча спрямованість. Технологічна постановка цілей дає можливість усвідомлено і цілеспрямовано добирати методи, класифікуючи їх у систему на основі таксономії в когнітивній області, полегшує їхній пошук. Застосування поданих методів дозволяє забезпечити достатньо повну і високу активність на занятті. Майбутнім учителям регулярно надається можливість виступати на заняттях у ролі викладача, що веде до педагогізації діяльності, стимулює формування фахових знань, умінь і навичок.

V етап. Вибір засобів перевірки й оцінки результатів організованої діяльності. Якість і обсяг виконаної роботи оцінюється не з огляду на їх відповідність посильності і доступності знання з точки зору викладача, а з позиції потенційних можливостей студента. Іншими словами, оцінка студента розглядається не у порівнянні з нормами оцінок і не в зіставленні з успіхами товаришів, а стосовно попередніх власних досягнень, що сприяє переходові від оцінки до самооцінки і стане показником індивідуального просування. Технологічна постановка цілей, тобто формування цілей через результати навчання, піддається більш надійній і об'єктивній оцінці.

Засоби оцінки можуть бути різними. Деякі результати можна спостерігати безпосередньо в діях студентів.

Результати діяльності, що демонструються лише в межах категорії “знання” говорять про низький рівень заняття і засвоєння знань, без сформованості умінь і навичок.

Діяльність, що спостерігається в межах категорій “знання”, “розуміння”, “застосування” свідчить про засвоєння знань, умінь і навичок і вказує на середній рівень заняття.

Результати діяльності, що проявляються в межах категорій “знання”, “розуміння”, “застосування”, “аналіз”, “синтез”, “оцінка”, є показником високого рівня заняття і засвоєння знань, умінь, навичок, розвитку пізнавальних і творчих здібностей.

Оцінку результатів діяльності можна отримати, використовуючи спеціальні засоби: тести, опитувальники, творчі завдання. Такі технологічно сформульовані цілі, які самі по собі вже є еталоном, легко перекладаються в еталон-тест, що дає можливість не тільки педагогу, але і кожному студенту завжди чітко уявити, на якій сходинці пізнання він знаходиться. Таким чином, навчальний процес стає індивідуалізованим для кожного, що дозволяє ефективніше засвоїти професійні знання, уміння і навички, виходячи з інтересів і спеціальних здібностей.

Органічним продовженням технологічної карти-схеми курсу є технологічна карта-схема заняття, що містить у собі систему завдань і схематичне викладення навчального матеріалу.

Для систематизації завдань також використовується таксономія: кожній категорії відповідають певні завдання, і, таким чином, будується рівнева класифікація завдань. Завдання категорій “знання”, “розуміння”, “застосування” – обов’язкові для виконання усіма студентами. Завдання категорій “аналіз”, “синтез”, “оцінка” – на вибір і бажання студентів. Основна вимога, що ставиться до завдань – стимулювати розумову діяльність студентів.

Навчальний матеріал подається за принципом блокового введення теоретичних знань, які представлені у вигляді схем, що дозволяє простежити внутрішні і зовнішні зв’язки досліджуваних понять.

Схеми мають як закінчений, так і незакінчений вигляд, супроводжуються питаннями, завданнями, що спонукає студентів знаходити різноманітні форми таблиць, організовувати обговорення числених варіантів їхнього використання. Виконуючи завдання, студент змушений неодноразово звертатися до текстів різних підручників і навчальних посібників, але ніби з нових позицій, що призводить до мимовільного запам’ятовування.

Отже, навчальний матеріал і система завдань організовані так, щоб студенти мали можливість вибору при підготовці до заняття і стимулювали їх до використання різноманітних засобів виконання завдань. Пропонуються також варіанти спільного виконання завдань полегшеної чи підвищеної складності. Використовуючи такі завдання, можливо цілеспрямовано організовувати діяльність студентів, домогтися того, щоб процес формування знань, умінь і навичок здійснювався природним і незалежним шляхом. Хоча під час вибору завдань і підготовки до заняття студенти не отримують прямих вказівок до засвоєння матеріалу, процес підготовки має бути також регульованим, керованим. У ході попереднього інструктажу викладач допомагає знайти, усвідомити і прийняти цілі майбутньої діяльності, вибрати програму діяльності, тобто сприяє створенню у студентів базової психолого-педагогічної підготовки для свідомого керування своїм розвитком. Це призводить до усвідомленого вибору завдань і активної творчої роботи у ході підготовки до заняття. Допомогу у вигляді індивідуальних консультацій кожний студент одержує в міру необхідності під час підготовки. Для стимулювання дослідницької діяльності використовуються змагання, конкурси творчих робіт, заохочення.

Таким чином, навчальний процес стає індивідуалізованим для кожного студента, що дозволяє удосконалити фахові знання, уміння і навички, виходячи з їхніх інтересів і спеціальних здібностей. У ході такої організації процесу навчання студенти засвоюють не тільки педагогічні знання, але й оволодівають різноманітними формами, методами, засобами індивідуалізації навчання на теоретичному і практичному рівнях.

Загальна схема поданої технології представлена на рис. 1.

Етап підготовки	ДІЯЛЬНІСТЬ ВИКЛАДАЧА	– загальні цілі; – конкретні цілі; – інструктаж; – індивідуальні і групові завдання;; – допомога; – стимулювання дослідницької діяльності; – координація.	СПІВРОБІТНИЦТВО	усвідомлення цілі; – мотивація; – вияснення та – встановлення правил діяльності; – вибір завдань; – індивідуальні кон- сультації; – активна робота по – підготовці до заняття;	ДІЯЛЬНІСТЬ СТУДЕНТА
Етап проведення		– проведення заняття; – оперативний зворотній зв'язок (зовнішній); – корекція;		активна участь; – оперативний зворотній зв'язок (внутрішній); – способи діяльності;	
Етап аналізу і узагальнення		– оцінка; – підведення підсумків (оцінка).		еталони, тести, описувальники; – підведення підсумків (масооцінка).	

Нові знання, уміння, навички;
Розвиток способів розумової діяльності;
Розвиток пізнавальних і творчих здібностей;
Професійні знання, уміння, навички.

Рис.1. Схема технології.

ЗАГАЛЬНА ЦІЛЬ ВИВЧЕННЯ КУРСУ ДИДАКТИКИ

1. Вивчення головних тем дидактики, ознайомлення з основними теоретичними поняттями, формування розуміння категорій дидактики.
2. Підготовка до усвідомленого вибору оптимальних форм, методів, засобів навчання з урахуванням конкретних умов.
3. Стимулювання розвитку інтересу творчості, самостійності майбутніх педагогів.

Технологічні цілі.

Знання	Знають основні поняття, конкретні факти, терміни. Відтворюють письмово й усно, як окремі частини блоків, так і весь блок матеріалу в цілому.
Розуміння	Розуміють значення вивченого матеріалу в цілому. Пояснюють, коротко викладають, інтерпретують матеріал. Пояснюють внутрішні і зовнішні взаємозв'язки теми.
Застосування	Вміють використовувати вивчений матеріал у конкретних умовах. Використовують отримані знання у нових, нестандартних ситуаціях. Пов'язують отримані знання з життям, минулим досвідом. Демонструють знання в практичних ситуаціях.
Аналіз	Вміють розбити матеріал на частині таким чином, щоб ясно виступала його структура. Виявляють взаємозв'язки. Бачать помилки і недоліки в логічних міркуваннях. Оцінюють значимість отриманих даних.
Синтез	Пишуть творчі твори, реферати, пам'ятки. Складають плани, схеми, опори. Виступають із доповідями, повідомленнями. Використовують знання різних тем дидактики.
Оцінка	Оцінюють значення того або іншого матеріалу в цілісній системі курсу. Грунтується на чітких критеріях оцінки.

ЗМІСТОВИЙ БЛОК

Майбутні вчителі повинні глибоко усвідомити сутність, принципи, методи, форми, засоби процесу навчання.

Дидактика (гр.*didaktikos* - навчаючий і *didasko* - вивчаючий) – частина педагогіки, яка розробляє проблеми навчання та освіти. Вперше це слово з'явилося у творах німецького педагога Ратке (1571-1635) для позначення мистецтва навчання. Аналогічно трактував це поняття і Я.А.Коменський: "універсальне мистецтво навчання всіх всьому". На початку XIX ст. німецький педагог І.Ф.Герbart надав дидактиці статусу цілісної теорії виховуючого навчання. Незмінними залишаються головні завдання дидактики - розробка проблеми "чому і як вчити".

Основними *категоріями* дидактики є: викладання, учіння, навчання, освіта, знання, уміння, навички, закономірності, принципи, мета, зміст, організація, форми, методи, прийоми, засоби, результати навчання.

Дидактика як наука вивчає закономірності та принципи навчання, визначає методи, організаційні форми і засоби, які забезпечують здійснення запланованих цілей. Вона виконує дві основні *функції*: 1)теоретичну (діагностичну та прогностичну); 2)практичну (нормативну, інструментальну).

Дидактика охоплює систему навчання з усіх предметів та на всіх рівнях навчальної діяльності. За сферою охоплення досліджуваної дійсності виділяють *загальну та часткову (конкретну)* дидактику - методику викладання окремих предметів. *Предметом* дослідження загальної дидактики вважають процес викладання і учіння разом з чинниками, які його породжують, умовами, в яких він протікає, а також результатами цього процесу. Предметом дослідження спеціальних методик викладання є вивчення закономірностей протікання процесу, змісту форм і методів викладання різних навчальних предметів.

Навчання – процес впорядкованої взаємодії педагога з учнем, спрямований на досягнення поставленої дидактичної мети.

Слід відрізнити поняття "процес навчання" від поняття "навчальний процес". Поняття "навчальний процес" охоплює всі компоненти навчання: особистість викладача, форми, методи, засоби навчання, які він використовує; особистість учня, і його діяльність під керівництвом учителя на уроці та самостійну; місце і час у розкладі, забезпечення наочністю та технічними засобами.

Поняття "процес навчання" охоплює взаємодію учителя і учня та характеризується такими ознаками:

- двобічний процес, під час якого здійснюється цілеспрямована взаємопов'язана діяльність учителя та учнів;
- цілісний процес зі своїми елементами та етапами;
- цілеспрямована послідовна зміна навчальних завдань (мети) і відповідної зміни всіх елементів навчання;
- організація засвоєння соціального досвіду, накопиченого суспільством;

- активність навчальної діяльності (інтелектуальної і практичної) суб'єкта навчання;
- орієнтованість на формування особливостей учнів, їх навчання, виховання, розвиток.

Методологічною основою процесу навчання є наукова теорія пізнання. У навчальному процесі проявляються також відомі положення законів філософії про взаємозв'язок і взаємозалежність, єдність та боротьбу протилежностей, заперечення заперечення, перехід кількісних змін у якісні.

Слід виділити теоретичні основи: історію педагогіки, загальну, вікову та педагогічну психологію, інноваційні дослідження. Рушійними силами процесу навчання є суперечності та мотиви навчання (табл.6).

Головне призначення навчання – на здобуття школярами знань, умінь, навичок, розумовий розвиток, формування світогляду, тому основними функціями навчання є освітня, розвиваюча, виховна.

Основними структурними елементами навчання як соціально-педагогічної системи є: мета навчання(ідеальна модель бажаного результату засвоєння змісту освіти); зміст навчання(зміст освіти, організаційні форми навчання, методи, прийоми); результат (об'єктивно фіксовані кількісні і якісні зміни особистості учня порівняно з його початковим станом).

У педагогічній науці процес навчання визначається як двобічний, тому у цілісній структурі можливо виділити два взаємопов'язаних процеса – викладання і учіння.

Учіння (діяльність учня) – система пізнавальних дій учня, спрямованих на розв'язання навчально-виховних завдань.

Виділяють два типових варіанти навчальної діяльності учня:

1)коли вона проходить під керівництвом учителя: прийняття навчальних завдань і плану дій, пропонування вчителем; виконання навчальних дій і операцій по розв'язанню поставлених завдань; регулювання навчальної діяльності; аналіз результатів, що здійснюються під керівництвом учителя;

2)коли навчальна діяльність здійснюється учнем самостійно: планування або конкретизація завдань своєї навчальної діяльності; планування методів, засобів і форм навчальної діяльності; самоорганізація навчальної діяльності; саморегулювання учіння; самоаналіз результатів навчальної діяльності.

Одним з основних етапів у діяльності учня є процес засвоєння, який вміщує: сприймання, мислення, розуміння, узагальнення, закріплення, застосування навчального матеріалу на практиці.

Ефективність засвоєння знань залежить від мотивації учіння, розвитку вольової сфери школярів, їх самостійності і творчої ініціативи. Можна виділити три основних рівні засвоєння знань: запам'ятовування та наступного відтворення; використання знань на практиці за зразком, стандартом, використання в нестандартних умовах.

Викладання (діяльність учителя) – впорядкована діяльність педагога спрямована на реалізацію мети навчання. Діяльність вчителя в процесі викладання вміщує такі елементи: а)планування своєї діяльності (календарне, тематичне, поурочне); б)організацію діяльності; в)стимулювання активності учнів; г)здійснення поточного контролю, регулювання, корегування; е)аналіз результатів діяльності. Успішність викладання залежить від чіткого уявлення вчителем мети навчання, знання предмета, володіння методикою викладання; розуміння учнів; уміння керувати процесом учіння.

Залежно від характеру організації процесу викладання і учіння, від специфіки побудови змісту навчального матеріалу, провідних методів та засобів навчання, можна виділити кілька основних типів навчання: догматичне, пояснювально-ілюстроване, проблемне, програмне, технологічне, модульне.

Догматичний вид навчання переважав у школі середньовіччя. Суть навчання зводиться до того, щоб зміст навчальних предметів завчався напам'ять без усвідомленого розуміння, бездоказово, у готовому вигляді. Таке навчання розвивало механічну пам'ять, стримувало ініціативу учнів та породжувало негативне ставлення до навчання.

Пояснювально-ілюстративне - такий вид навчання, який орієнтує на репродуктивне засвоєння знань, умінь і навичок. Таке навчання організовується за наступним алгоритмом: сприймання учнями навчальної інформації; засвоєння понять, законів, теорій; практичні вправи з метою вдосконалення знань, що забезпечить їм діловий характер і одночасно формування практичних умінь і навичок; закріплення знань, умінь в навичок; застосування їх у нових ситуаціях; самоконтроль ефективності засвоєння знань, умінь і навичок; повторення раніше вивченого матеріалу.

Найефективніше він застосовується у тих випадках, коли зміст навчального матеріалу має переважно інформаційний характер, є описом способів практичних дій, дуже складним для

самостійного пошуку знань. Його можна застосувати тоді, коли навчальний матеріал є принципово новим, через що в учнів відсутні опорні знання для вирішення проблемних ситуацій.

Позитивним у цьому виді навчання є забезпечення: швидкого засвоєння навчальної інформації; міцного засвоєння знань, умінь і навичок, що попереджує прогалини у знаннях, особливо у слабовстигаючих учнів; можливості для швидкого формування практичних умінь і навичок порівняно з іншими видами навчання; колективного характеру засвоєння знань, що дозволяє виявити типові помилки і орієнтувати школярів на їх усунення.

Проблемне навчання – це така організація процесу навчання, яка передбачає створення у навчальному процесі проблемних ситуацій, виділення і вирішення учнями проблем. Одиницями проблемного навчання є проблемна ситуація, проблемна задача, проблема. Наявність теоретичних і експериментальних завдань само по собі ще не робить навчання проблемним. Останнє залежить від того, наскільки вчителю вдається надати цим завданням проблемний характер і поєднувати проблемний підхід з іншими методичними підходами.

Процес засвоєння знань проблемним шляхом здійснюється за такими етапами: а) створення проблемної ситуації; б) аналіз проблемної ситуації і формування проблеми; в) висунення гіпотез; г) перевірка найважливіших гіпотез.

Проблемне навчання активізує навчальний процес, сприяє залученню учнів до наукового пошуку. Недоліком цього виду навчання слід вважати:

- а) вимагає багато часу для вивчення навчального матеріалу;
- б) недостатня ефективність для формування практичних умінь і навичок;
- в) слабка ефективність при засвоєнні нового матеріалу, коли самостійний пошук не доступний для учнів.

Програмоване навчання – це кероване навчання з оптимальним зворотним зв'язком. Воно потребує спеціальної побудови навчального матеріалу. Залежно від послідовності його розміщення, наявності кроків і зв'язків між ними виділяються програми: лінійні, розгалужені і комбіновані. В основі програмованого навчання лежить концепція поетапного формування розумових дій.

Специфіка технологічного підходу – конструювання і здійснення такого навчального процесу, який гарантує досягнення поставлених цілей за рахунок оперативного зворотного зв'язку та корекції які пронизують увесь процес, що зовсім не властиво традиційному навчанню. Предметом традиційної технології є конструювання систем навчання, виховання та професійної підготовки. Системний підхід охоплює усі основні сторони розробки процесу навчання: від поставленої мети, конструювання навчального процесу до перевірки ефективності роботи нових навчальних систем, їх опробування та розповсюдження. Таким чином, сутністю технологічного підходу є ідея повного керування роботою школи, навчально-виховного процесу, професійної підготовки.

Модульне навчання базується на модульному навчальному плані, модульному розкладі та модульному календарному плані школи, що являє собою організаційний аспект модульного навчання.

Процесуальна сторона вміщує навчальні модулі як логічно завершений елемент побудови навчального курсу. Модуль розглядається як програмно-змістова одиниця відносно завершеного циклу навчання; як функціональний вузол навчально-виховного процесу, завершений блок, дидактичне оформлення адаптивної інформації. Модуль складається з блок-модуля розкладу навчального матеріалу та блоку алгоритмічних приписів загальнонавчальних та спеціальних умінь та навичок учнів. Розклад теоретичного навчального матеріалу і алгоритмічного припису навчальної діяльності в межах модуля реалізується у процесі циклів навчальної діяльності, і продовжується довше, ніж урок чи навчальний день (тотожний навчальному тижню).

Дидактика прагне до відкриття об'єктивних закономірностей, які відображають суттєві та необхідні зв'язки між явищами і факторами навчання. Ці закони дають вчителю розуміння загальної картини об'єктивного розвитку дидактичних процесів. Вони не містять в собі безпосередніх вказівок щодо практичної діяльності, а є лише теоретичним підґрунтям для її розробки та вдосконалення. Практичні вказівки щодо здійснення навчання втілені у дидактичних принципах і правилах. Отже принципи – вираження законів та закономірностей.

Закономірності навчання – стійкі, повторювані, об'єктивно існуючі суттєві зв'язки у навчальному процесі, які зумовлюють його ефективність. Можна виділити наступні закономірності навчання:

1. Виховуючий характер навчання;
2. Обумовленість суспільними проблемами;
3. Залежність від умов, в яких воно відбувається;

- 4.Взаємозалежність процесів навчання, виховання і розвитку особистості;
- 5.Взаємозалежність навчання і реальних навчальних можливостей учнів;
- 6.Єдність методів і форм навчання.

Чітко зафіксовані закономірності є законами. Виділяють зовнішні та внутрішні, загальні та конкретні закономірності. Можна назвати такі закономірності навчання: зв'язок навчання та виховання, зумовленість суспільними потребами, залежність від умов, у яких воно відбувається; єдність методів і форм; взаємозалежність навчання і реальних навчальних можливостей учня тощо. Принципи можуть бути сформульовані також на основі узагальнення досвіду. Іншим підґрунтям формулювання слугують загальнонаукові принципи. Система принципів склалась у дидактиці з моменту її оформлення як самостійної науки. Вона змінювалася, доповнювалася з урахуванням конкретно-історичних умов.

Дидактичні принципи – це основні положення, які визначають зміст, організаційні форми і методи навчального процесу відповідно до його загальної мети та закономірностей. Тобто принципи навчання характеризують способи використання законів та закономірностей. У педагогічному процесі всі принципи навчання взаємопов'язані.

У сучасній дидактиці єдиної загальновизнаної системи принципів навчання не існує. Різні автори визначають різну їх кількість, а в деяких випадках вкладають різний зміст, розглядають принципи парами, щоб повніше показати взаємозв'язок головних положень дидактики.

До основних принципів дидактики відносять такі: зв'язку навчання з життям, наочності, науковості, систематичності і системності, доступності, свідомості та активності учня, міцності, індивідуального підходу та інші. Під правилами навчання розуміють ті керівні положення, які розкривають окремі сторони того чи іншого принципу. Вони є як би перехідною ланкою від теорії до практики, тобто це конкретні вказівки учителю щодо того, як треба діяти у типовій педагогічній ситуації. Результативність процесу навчання здебільшого визначається успішністю реалізації принципів навчання. Тому принципи виступають як необхідні умови, які сприяють підвищенню якості педагогічної діяльності.

Освіта - це процес та результат засвоєння системи знань, умінь, навичок, якими повинна оволодіти людина у процесі навчання. Відомі різні види освіти. Коли йдеться про її ступінь, виділяють початкову, середню, вищу освіту. Якщо мова йде про зміст і характер освіти, то визначають загальну, політехнічну, професійну освіту. Конкретизація спеціалізації свідчить про технічну, сільськогосподарську, медичну, економічну, педагогічну освіту тощо. Спільним у кожному виді освіти є наявність певного змісту освіти. Один вид освіти відрізняється від іншого перш за все саме змістом освіти.

Зміст освіти - це система наукових знань, умінь і навичок, оволодіння якими забезпечує всебічний розвиток розумових і фізичних здібностей учнів, формування їх світогляду, моралі і поведінки, підготовку до суспільного життя, праці, майбутньої професії. Загальна функція змісту освіти – забезпечити передачу і засвоєння підростаючим поколінням досвіду старших поколінь, змісту соціальної культури для подальшого розвитку засвоєного досвіду. Соціальний досвід являє собою сукупність засобів і способів діяльності, створених у процесі суспільно-історичної практики для відтворення розвитку суспільства і здатних стати надбанням особистості. Виділяють чотири основних елементи змісту освіти (І.Я.Лернер):

1.Система знань. Знання - це узагальнений досвід людства, що відображає основні поняття, терміни, факти повсякденної дійсності і науки; закони і закономірності; теорії. Окремо можна виділити знання про шляхи, методи пізнання, типи і способи розумових дій; оцінні знання, тобто такі, які характеризують суспільне, особисте значення для людини навчального матеріалу. Система знань виконує такі функції: гносеологічну (пізнавальну), орієнтаційну, оцінну.

2.Способи діяльності, досвід їх здійснення: спеціальні та загально-навчальні уміння та навички – способи діяльності учнів на основі набутих знань. Функція – відтворююча.

3.Досвід творчої діяльності по вирішенню нових проблем, які виникають перед суспільством, вимагають самостійного перетворення раніше засвоєних знань і умінь у нових ситуаціях, формування нових способів діяльності на основі вже відомих. Функція – перетворююча.

4.Досвід емоційно-ціннісного ставлення до об'єктів або засобів діяльності людини, його прояв у ставленні до оточуючого світу, до інших людей. Функція – регулююча.

Різні елементи змісту освіти відрізняються характером діяльності, що необхідна для їх засвоєння, але між ними існують певні взаємозв'язки.

Виходячи з цього, зміст освіти визначають як педагогічно адаптований соціальний досвід: педагогічно адаптовану систему знань, способів діяльності інтелектуального і практичного характеру, досвіду творчої діяльності та емоційно - ціннісного ставлення до світу. Один з головних

засобів реалізації змісту освіти – навчальний предмет, під яким розуміють педагогічно адаптований зміст засад будь-якої галузі діяльності, або поєднання різних галузей діяльності чи професій. Навчальні предмети за об'єктом вивчення поділяють на такі цикли (групи): природничо-математичний, гуманітарний, трудової і фізичної підготовки.

Відповідно до провідного компоненту навчальні предмети поділяються на три типи:

1) "наукові знання" – фізика, хімія, біологія, астрономія, географія та інші.

2) "способи діяльності" – іноземна мова, креслення, фізкультура, комплекс дисциплін трудового навчання, інформатика.

3) "художня освіта і морально-естетичне виховання" – образотворче мистецтво, музика.

Специфіка навчального предмета відображається на всіх ланках процесу навчання. В одному випадку конструюється система наукових знань, а в другому – їх комплекс. Типологія навчальних предметів залежно від провідного компоненту вимагає також адекватної організації процесу навчання, різних моделей навчання.

В історії педагогічної думки відомі два головних напрямки у визначенні змісту освіти:

1. Теорія формальної освіти, яка вважає найбільш цінним не знання основ наук, а розвиток мислення – "гімнастику розуму" (Геракліт, Цицерон, Ф. Дистервег, І. Герберт).

2. Теорія матеріальної освіти, прихильники якої вважали, що розвиток мислення відбувається без спеціальних зусиль під час оволодіння знаннями (Я. А. Коменський).

У сучасній дидактиці зміст освіти розглядається як педагогічне втілення соціального замовлення, тобто вимог суспільства до того, що повинен знати і вміти, якими якостями повинен володіти учень і має відповідати таким вимогам: а) відповідність соціальному замовленню суспільства; б) забезпечення високої наукової і практичної значущості навчального матеріалу; в) врахування реальних можливостей процесу навчання; г) забезпечення соціальної детермінованості єдності в конструюванні і реалізації змісту освіти з позиції всіх навчальних предметів, що вивчаються в школі. Вдосконалення змісту освіти відповідно до вимог розбудови національної школи полягає у: а) введенні до навчального плану нових предметів; б) вдосконаленні навчальних програм з усіх навчальних дисциплін; в) розробці теоретичних основ побудови підручників нового типу; г) визначенні єдиного рівня загальної освіти в різних типах навчальних закладів; д) створенні навчальних комплексів – набору основних дидактичних матеріалів з одного предмету.

Зміст освіти визначається певними державними нормативними документами: навчальний план, навчальні програми, підручники.

Навчальний план – це документ, що визначає склад навчальних предметів, які вивчаються в даному навчальному закладі, їх розподіл, тижневу й річну кількість годин, що відводиться на кожний навчальний предмет, і, в зв'язку з цим, структуру навчального року. У навчальних класах усіх типів шкіл виділяють два компоненти: інваріантний та варіантний. Інваріантний (державний) – забезпечує необхідний для кожного учня базовий рівень знань, умінь і навичок. Варіантний (регіональний та шкільний) – забезпечує включення у навчальний план предметів за інтересами і потребами учнів.

Навчальний план повинен мати перспективний характер, передбачати диференціацію навчання з метою створення кращих умов для індивідуального розвитку дітей, націлювати на гуманізацію та інтеграцію загальної середньої освіти; враховувати національні особливості України і регіону.

На основі навчальних планів складаються навчальні програми – державний документ, у якому розкривається зміст освіти з кожного предмету в кожному класі і визначається система наукових знань, світоглядних і морально-естетичних ідей, практичних умінь та навичок, якими необхідно опанувати учням, і кількість годин на їх вивчення. Найбільш розповсюдженими є такі способи побудови навчальних програм: концентричний, лінійний, спіральний та змішаний. При концентричному способі навчання матеріал даного ступеня навчання в більш ускладненому вигляді вивчається на наступних ступенях. Сутність лінійного способу полягає у тому, що матеріал кожного наступного ступеня навчання є логічним продовженням того, що вивчалось на попередніх ступенях навчальної роботи. Характерною особливістю спіралеподібного способу є те, що учні поступово розширюють та поглиблюють коло знань, пов'язаних з досліджуваною проблемою. Останнім часом використовується змішаний спосіб, який є комбінацією концентричної, лінійної та спіралеподібної структури. Він дозволяє при побудові змісту викладати окремі його частини різними способами. Вимоги до навчальних програм: високий науковий рівень з врахуванням досягнень науково-технічного прогресу; виховний потенціал; генералізація навчального матеріалу на основі фундаментальних положень сучасної науки; групування його навколо провідних ідей і наукових теорій; розвантаження програм від надто ускладненого і другорядного матеріалу; реалізація

міжпредметних зв'язків; реалізація ідеї взаємозв'язку науки, практики і виробництва; формування умінь та навичок учнів з кожного предмету.

Конкретний зміст освітнього матеріалу розкривається в підручниках та навчальних посібниках. Підручник – книга, яка викладає зміст навчального предмету відповідно до програми. Підручник повинен забезпечувати свідому та активну участь учнів у процесі навчання, повне засвоєння навчального матеріалу, тому він виконує такі функції:

- мотиваційну (створення стимулів, які спонукають до вивчення даного предмету, розвиток пізнавального інтересу та позитивне відношення до роботи);
- інформаційну (розширення обсягу знань);
- контрольно-коректуючу (тренуючу, яка передбачає можливість перевірки, самооцінки, та корекції процесу і результатів навчання, а також виконання тренувальних вправ для формування необхідних умінь та навичок).

Навчальний посібник – книга, в якій матеріал розширює межі підручника, містить додаткові, найновіші і довідкові відомості (довідники, хрестоматії, словники, збірники вправ і задач, тощо).

Отже зміст освіти відповідає на питання: “Чому навчати?”.

Відповідь на питання: “Як вчити?” дає категорія методів навчання. Без методів навчання неможливо досягнути поставленої мети, реалізувати зміст освіти, наповнити навчання пізнавальною діяльністю. Метод навчання – це впорядкована діяльність учителя та учнів, спрямована на досягнення заданої мети навчання. Іноді у педагогічній літературі поняття методу співвідносять тільки з діяльністю вчителя (методи викладання), або з діяльністю учнів (методи навчання). Спільна робота учителя та учнів – це є методи навчання, які є носіями функцій навчання: освітньої (оптимальне сприяння оволодінню учнями наукових знань, умінь, навичок); виховної (цілеспрямоване формування певної системи емоційно-ціннісних орієнтацій); розвиваюча (розвиток пізнавальних процесів). Крім цього, методи виконують і власні функції: спонукально-мотиваційну (стимулювання інтересу позитивних мотивів навчання); організуючу (зв'язок у єдину систему мети, змісту та організації навчального процесу). Виділяють загальні методи (які використовуються при викладанні усіх предметів) та спеціальні (при викладанні окремих предметів).

У структурі методів навчання виділяються прийоми – це елементи методу, його складова частина, поодинокі дії, окремі кроки у реалізації методу.

Засоби навчання – матеріальні та матеріалізовані предмети, за допомогою яких здійснюється навчання (слово вчителя, підручники, посібники, картини, карти, психічні засоби тощо).

Розробка теорії засобів навчання пройшла довгий шлях. Відомі десятки класифікацій методів навчання - впорядкованої системи методів за певною ознакою. Для свідомого застосування методів у процесі навчання необхідна повна їх класифікація, якої у сучасній дидактиці немає. Наведемо деякі з таких класифікацій:

- за джерелами передачі і характером сприйняття інформації: словесні, наочні і практичні (традиційна класифікація, яка бере початок у давніх філософських і педагогічних системах);
- за призначенням: отримання знань; творчої діяльності; закріплення; перевірки знань, умінь та навичок (М.О.Данилов, Б.П.Єсіпов);
- відповідність характеру пізнавальної діяльності учнів: пояснювально-ілюстративні, репродуктивні, проблемного викладу, частково-пошукові, дослідницькі (М.М.Скаткін, І.Я.Лернер);
- за дидактичними цілями: методи первинного засвоєння навчального матеріалу; методи закріплення і вдосконалення набутих знань (Г.І.Щукина, І.Т.Огородніков та інші);
- за бінарною основою: методи викладання і методи навчання (М.І.Махмутов);
- на полінарній основі: джерело знань, рівні пізнавальної активності, логічні шляхи навчального пізнання (В.Ф.Паламарчук, В.І.Паламарчук);

Найбільш розповсюдженою у дидактиці останніх десятиріч є класифікація методів на основі діяльнісного підходу та логіки протікання навчального процесу: методи організації та здійснення навчально-пізнавальної діяльності; методи стимулювання і мотивації навчально-пізнавальної діяльності; методи контролю за самоконтролем за ефективністю навчально - пізнавальної діяльності (Ю.К.Бабанський).

Перша група – методи організації здійснення навчально-пізнавальної діяльності – це сукупність методів, які спеціально спрямовані на передачу і засвоєння учнями знань, умінь і навичок, яка включає чотири підгрупи методів.

Перша підгрупа будується за джерелом інформації : словесні (розповідь, пояснення, лекція, бесіда, дискусія, диспут); наочні (ілюстрування, демонстрування, спостереження); практичні (вправи, лабораторні, практичні, дослідні роботи).

Друга підгрупа – за логікою отримання знань (індуктивні і дедуктивні).

Третя підгрупа – за характером пізнавальної діяльності (пояснювально-ілюстративний, репродуктивний, проблемний, частково-пошуковий, дослідницький).

Четверта підгрупа – за аспектом керування навчанням учня (під керівництвом учителя та самостійно).

Друга група – методи стимулювання, що спеціально спрямовані на формування позитивних мотивів навчання, розвивають пізнавальну активність учнів, одночасно сприяють збагаченню школярів навчальною інформацією вміщують дві підгрупи.

Перша підгрупа будується на основі стимулювання й мотивації інтересу до навчання (гра, диспут, зацікавленість) створення ситуації успіху у навчанні).

Друга підгрупа спрямована на стимулювання обов'язку і відповідальності у навчанні (вимоги, переконання, заохочення, покарання).

Третя група – методи контролю – це сукупність методів, які дають можливість перевірити рівень засвоєння учнями знань, сформованості вмінь і навичок, яка включає усний, письмовий, лабораторний, програмований машинний контроль.

Отже, з наведеного видно, що майже у кожного з підходів своя система класифікації, але жодна класифікація не охоплює всі істотні сторони навчання.

Отриманий вибір методів і засобів навчання передбачає врахування: а) мети і завдань уроку; б) обсягу і складності навчального матеріалу; в) мотивації навчання, інтересів і активності учнів; г) рівня підготовленості учнів та їх працездатності; д) віку учнів; е) сформованості навчальних умінь і навичок; є) навчальної тренованості, витривалості; ж) часу навчання; з) матеріально-технічної бази; й) застосування методів і засобів на попередньому уроці; і) типу і структури уроку; к) взаємин між вчителем і учнями; л) рівня підготовки вчителя.

Форма організації навчання – це зовнішнє враження узгодженої діяльності вчителя та учня, що здійснюється у встановленому порядку і в певному режимі. Суттєвими ознаками поняття “організаційна форма” є : характер спілкування; розподіл навчально-організаційних функцій; добір і послідовність ланок навчальної роботи; режим – часовий і просторовий.

Форми навчання пройшли довгий шлях розвитку у різні часи та у різних системах навчання, у якому можна відмітити дві тенденції : накопичення чисельності форм та їх завершений розподіл (конкретні та загальні).

До конкретних форм (класно-урочної системи) відносяться: урок, семінар, факультатив, екскурсія, домашня робота, лекція, консультація, залік та інші).

Форми класно-урочної системи можна класифікувати : за дидактичною метою (теоретичні, практичні, комбіновані); за місцем проведення (урочні, позаурочні); за ступенем відомості (традиційні та авторські). Доцільність вибору форми залежить від дидактичної мети, змісту навчального матеріалу, обраних методів.

Основними традиційними вимогами до форм організації навчання є : 1) виховні (постановка виховної мети, формування світогляду, моральних якостей, формування ініціативи, відповідальності учнів тощо); дидактичні (реалізація принципів навчання чітко визначення освітніх завдань, місце уроку у загальній системі, оптимального змісту, найбільш раціональних методів, засобів); організаційні (наявність плану, чіткість, раціональне використання часу, обладнання); психологічні (формування і розвиток пізнавальних інтересів, врахування психологічних особливостей учнів, психологічного стану, настрою вчителя та учнів); гігієнічні (температура, освітлення, працездатність, різноманітність діяльності).

Загальні форми – це способи організації навчальної діяльності школярів на уроках та інших формах навчання. До загальних форм відносять : індивідуальну, індивідуалізовану, парну , фронтальну, групову, колективну форму організації навчання.

Індивідуальна форма передбачає виконання школярем навчального завдання самостійно на рівні його навчальних можливостей і без взаємодії з іншими школярами, використовуючи допомогу вчителя безпосередньо чи опосередковано (вправи, домашні завдання, контрольні, самостійні роботи).

Індивідуалізована форма передбачає таку організацію діяльності на уроці, за якою вибір способів, прийомів, темпу навчання враховує індивідуальні розбіжності учнів, рівень розвитку їх

здібностей до навчання (багатоваріантні контрольні та самостійні роботи, реферати, робота за спеціальними завданнями).

Фронтальна форма – це одночасне виконання всіма учнями одного й того ж завдання під керівництвом учителя та у достатньо швидкому темпі (фронтальна бесіда, фронтальне опитування, фронтальний виклад матеріалу, фронтальне виконання вправ).

Групова форма – спосіб організації навчальної роботи, за якою ставиться певне завдання для групи школярів (4-7 учнів) у межах загальної мети ланкова бригадна, кооперативно-групова, диференційовано-групова).

Парна форма – така організація навчальної роботи, у якій спільну роботу виконують дві особи : учень-учень (взаємоперевірка, взаємоопитування, взаємодиктант); учитель-учень (залік, іспит, консультація).

Колективна форма (робота в парах змінного складу) – організація навчання, за якою учень засвоює нові знання у ході обміну отриманою інформацією з товаришами при постійній зміні партнерів (по-абзацне опрацювання текстів, взаємні диктанти, взаємний обмін завдань та інші).

Найбільше розповсюдження у всьому світі отримала класно-урочна система навчання, яка виникла у XVII столітті та розвивається вже біля 400 років. Свій початок вона бере з братських шкіл України та Білорусі, Страсбурзький гімназії І.Штурма, але повного і глибокого обґрунтування знайшла в практичній діяльності та праці Я.А.Коменського “Велика дидактика”. Особливостями класно-урочної системи є : постійний склад учнів одного віку і рівня підготовки (клас); планування навчальної роботи протягом певного часу у вигляді окремих взаємопов’язаних частин (уроків); постійне чередування уроків (розклад); провідна роль учителя (педагогічне керівництво).

Позитивними у класно-урочній системі є : чітка організаційна структура, зміна видів занять, можливість використання різних методів навчання, забезпечення активності учнів, раціональне використання часу.

Недоліками є : спрямованість на середнього учня, труднощі у процесі індивідуального підходу до учнів.

Основна форма класно-урочної системи – урок – така форма організації навчання, за якою навчальні заняття проводяться вчителем з групою учнів постійного складу, одного віку і рівня підготовки протягом певного часу і відповідно до розкладу.

Оскільки урок є одиницею навчального процесу, він має таку ж саму загальну структуру: мету, зміст, результат. Особливістю мети є те, що вона формулюється у трьох рівнях: освітня, розвиваюча, виховна, під змістом уроку розуміють певний обсяг навчального матеріалу та систему методів, загальних форм, засобів, спрямованих на допомогу учням у засвоєнні знань, формуванні умінь та навичок. Результатом уроку є зміни у знаннях, уміннях та навичках учнів відносно початкового рівня.

Структура уроку має свої особливості: у загальній структурі можна виділити три взаємопов’язані підструктури – дидактичну, логіко-психологічну (постійну) та методичну (змінну).

Залежно від структури урок можна віднести до того чи іншого типу. Типологія – результат типологічного опису і зіставлення об’єктів за певними ознаками. Найбільш відомий у дидактиці є типології В.А.Онищука (за дидактичною метою), С.В.Іванова (за основними етапами навчального процесу), І.Н.Казанцеві (за ознакою основного засобу їх проведення).

Підготовка вчителя до уроку включає в себе загальну (вивчення учнів класу; стилю викладання у цьому класі вчителів; ґрунтовне вивчення змісту навчального матеріалу; передового педагогічного досвіду; планування навчальної роботи; підготовка матеріальної бази; самоосвіта) та конкретну (формулювання теми, мети, підбір матеріалу, визначення структури, вибір методів; підготовка засобів; розподіл часу; складання конспекту уроку; перевірка своєї готовності до уроку; перевірка готовності до уроку учнів) підготовку.

Готуючись до уроку вчитель здійснює календарне (на півріччя), тематичне (певної теми) та поурочне (конкретного уроку) планування.

Вміння учителя аналізувати свої та чужі помилки є умовою підвищення кваліфікації. У процесі аналізу важливо не просто фіксувати ті та інші факти, але й виявляти причини, вимоги позитивного та негативного. Виділяють три основні види аналізу: повний (який вміщує детальний аналіз усіх аспектів уроку); короткий (який проводиться з метою загальної оцінки якості, науково-методичного рівня заняття); аспектний (з метою детального розгляду якогось аспекту заняття для виявлення недоліків або встановлення ефективності певних сторін діяльності вчителя).

Підвищенню ефективності використання уроку та інших форм організації навчання сприяє:

- підсилення цілеспрямованості діяльності вчителя та учнів;

- здійснення організаційної чіткості уроку;
- включення учнів у різні види діяльності;
- розвиток активності, самостійності, творчого мислення школярів;
- оптимізація навчально-виховного процесу;
- навчання школярів прийомом навчальної роботи;
- здійснення індивідуального підходу в навчанні;
- оперативність отримання інформації щодо засвоєння учнями знаннями, уміннями, навичками;
- творча атмосфера у педагогічному колективі.

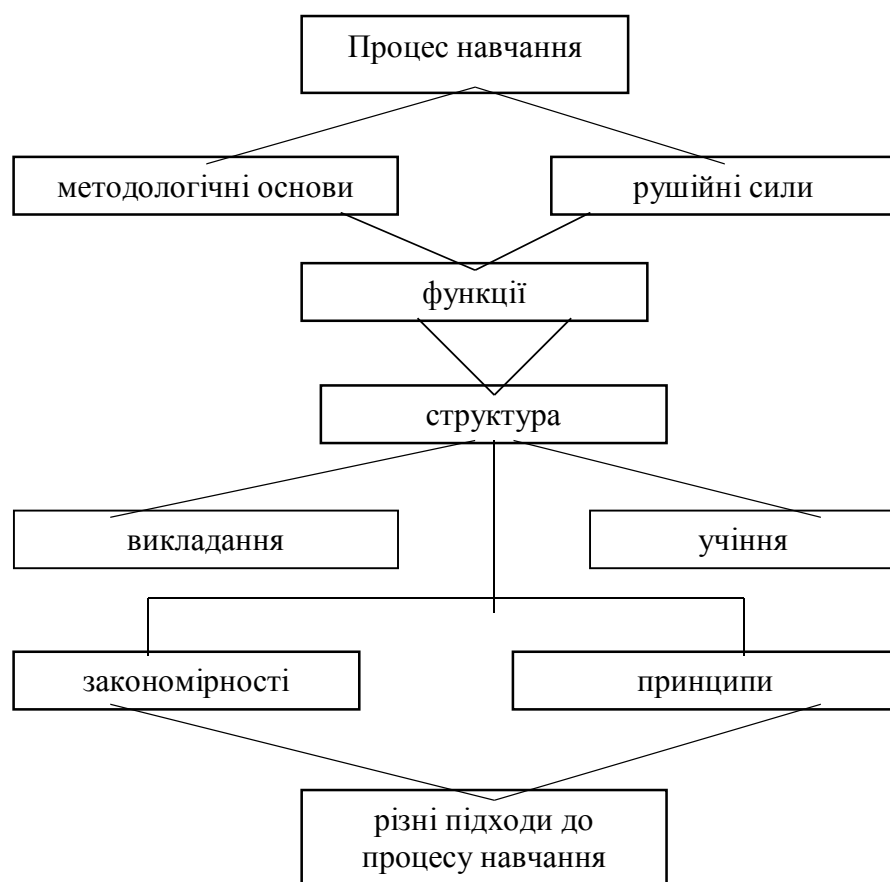
Вимоги результативності навчання сприяли та сприяють науковій розробці шляхів оптимальної організації діяльності учнів у різних формах навчання як у педагогічній науці так і у практичному досвіді педагогів-новаторів, які постійно поповнюються та розширюються.

ПРОЦЕСУАЛЬНИЙ БЛОК

Класифікація методів проведення заняття

Категорії	Методи
ЗНАННЯ	експрес-контроль, експрес-оцінка підготовки до заняття, тест, індивідуальне опитування, фронтальне опитування, залік, колоквиум, бліц-опитування, бесіда, розповідь, взаємоопитування, робота з педагогічним словником
Розуміння	Індивідуалізовані завдання, консультація, інформація, парне опитування, опитування за ланцюжком, дискусія, робота в парах змінного складу, метод міркування вголос, бесіда з елементами дискусії, бесіда проблемного характеру, індивідуалізована фронтальна бесіда, евристична бесіда, коментоване міркування, коментований доказ
Застосування	Мікровикладання, самостійна робота, розв'язання педагогічних задач, проблемні питання, створення проблемних ситуацій, семінар, приклад, індивідуальні завдання, вікторина, тренінг, імітаційні ігри, операційні ігри
Аналіз	Реклама періодичної педагогічної преси, конспектування педагогічної літератури, упорядкування анотації, аналіз педагогічних понять, упорядкування тесту, упорядкування кросворда, аналіз шкільної документації, інформаційне повідомлення, аналіз виступу товариша, коментоване читання, рецензування
Синтез	Реферат, доповідь, педагогічні твори, творчі роботи, впорядкування схем, таблиць, опор; моделювання; впорядкування фрагменту конспекту уроку, позакласного заходу; впорядкування ігор; розробка сценарію, конкурсні завдання, рольові ігри і диспути на педагогічні теми
Оцінка	Педагогічний театр; ділова гра; експертна оцінка; самоперевірка; експеримент; мозковий штурм; колективний пошук; евристична гра; аналіз результатів експрес-контролю, діагностична бесіда, тестування, анкетування

I. Сутність процесу навчання

Сутність процесу навчання.

Знання

1. Експрес оцінка підготовки до заняття
2. Опрацювати навчальний матеріал, використовуючи різні підручники і навчальні посібники.
3. У педагогічний словник виписати основні поняття теми, вивчити.
4. Доповнити послідовно I, II фрагменти таблиці 1, IV фрагмент таблиці 2, виділивши їх в окремі міні-таблиці.
5. Розширити III фрагмент таблиці 1, виділивши такі компоненти: характеристика принципу, умови його реалізації.
5. Відтворити по пам'яті один із блоків схеми, всю схему в цілому.

Розуміння

1. Пояснити взаємозв'язок окремих понять і блоків таблиці.
2. Виділити ключові слова у термінах, що виражають сутність даного поняття, обґрунтувати виділення саме цих слів
3. Спробувати виділити у ході вивчення теми проблемні питання для пред'явлення товаришам (питання 2-3). Підготувати свій варіант відповідей.
4. Обміркувати і привести докази, аргументи, факти, приклади існування основних закономірностей навчання.
5. Пояснити взаємозв'язок закономірностей принципів і правил навчання.
6. Охарактеризувати кожну функцію навчання, пояснити реалізацію функцій навчання в ході викладання предмета за фахом, навести приклади їх взаємозв'язку.
7. Жан-Жак Руссо закликав “воспламеняють дитячу думку новими питаннями”, Я.А. Коменський говорив, що “поганий вчитель підносить істину, а хороший вчить її знаходити”. Які з відомих вам підходів до навчання більшою мірою вчать “знаходити істину?”.
8. Розкрийте сутність кожного структурного компонента навчання і їхнє значення для організації навчальної роботи.
9. Виховуючий характер навчання – це закономірність. У чому є необхідність розглядати її як принцип навчання?

Застосування.

1. Експрес-контроль (підготовка, проведення, участь).
2. Огляд періодичної педагогічної преси: нові підходи у навчанні.
3. Мікровикладання. Опитування по кожному фрагменту таблиці.
4. Аргументувати доцільність спираючись на основні принципи навчання в предметі, що будете викладати.
5. Привести приклади з досвіду педагогів-новаторів застосування основних принципів навчання на уроці.
6. Скласти не менше 5 основних правил застосування принципів дидактики.
7. Вчитель пише на дошці три нерівноцінних за складністю завдання. Кожному учню надається право визначити, до якої групи себе віднести, враховуючи рівень своїх знань, і яке завдання виконати. Які докази ви можете привести на захист його використання або проти?
8. Як ви відноситеся до догматичного навчання? Чи використовується цей підхід у сучасній школі? Наведіть приклади.

Аналіз

1. Знайти помилки в V фрагменті таблиці 2, дати пояснення.
2. Проаналізувати особливості системи навчання Англії, США, Росії, педагогів-новаторів. Виділити основні компоненти навчання, позитивні і негативні сторони.

3. Проаналізувати підходи до процесу навчання: пояснювально-ілюстративний, програмований, проблемний, технологічний, модульний. Виділити суть, позитивні і негативні сторони. Заповнити відповідні фрагменти таблиці 3,4, використовуючи таблицю 5
4. Я.А.Коменський прагнув створити систему принципів виходячи з головного в нього принципу – “природовідповідності”, тобто в тій послідовності, яка властива “природному ходу навчання”; А.Дистервег - у вигляді вимог до змісту навчання, до вчителя, до учнів. Проаналізувавши представлені в сучасних підручниках системи принципів вітчизняних і зарубіжних учених, виділити на підставі яких ознак створена сучасна система принципів.
5. Зіставити поняття “навчальний процес” і “ процес навчання”. Знайти загальне і відмінне. Чи тотожні поняття “навчальний процес” і “ процес навчання”?
6. Проаналізувати рушійні сили процесу навчання (таблиця 6). Що, на ваш погляд, найбільше впливає на ефективність процесу навчання? Аргументуйте.
7. Проаналізуйте різні підходи до процесу навчання, зробіть висновки про їх продуктивність. Чому проблемне навчання не використовується досить широко у сучасній школі?
8. Як ви вважаєте, кількість принципів є постійною? Якщо ні, то чому?

Синтез

1. Представити схематично проаналізовані системи навчання зарубіжних шкіл і педагогів-новаторів.
2. Міні-твір на одну із запропонованих тем “Школа майбутнього”, “Процес навчання в сучасній школі”.
3. Я.А.Коменський назвав принципи наочності “золотим правилом дидактики”. Складіть таблицю-опору видів наочності у сучасній школі.
4. Представити аргументи, докази, приклади існування основних закономірностей навчального процесу .
5. Зробити інформаційне повідомлення про одну з відомих сучасних систем навчання.

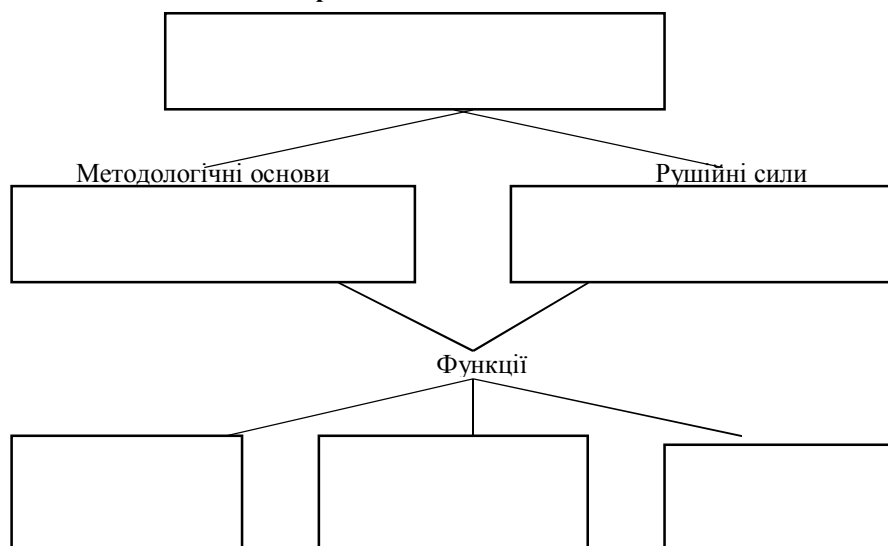
Оцінка

1. Оцінити значення кожного з принципів дидактики для підвищення ефективності процесу навчання.
2. Оцініть поданий у книзі І.П.Волкова “Мета одна – шляхів багато” матеріал про відомі йому системи навчання.
3. Принципи навчання визначались історичними умовами, метою виховання й освіти і не залишалися незмінними. Простежити історію розвитку принципів навчання і виділити принципи, що втратили своє значення ; змінили своє призначення й зміст ; з'явилися нові.
4. Виділити й оцінити основні тенденції розвитку принципів у майбутньому.
5. Експертна оцінка мікрОВикладання.
6. Експертна оцінка експрес-контролю.
7. Експертна оцінка відповідей товаришів.

I.

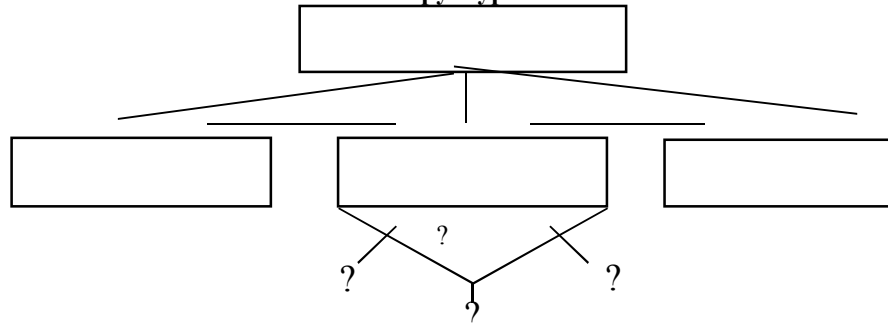
Процес навчання

Таблиця 1

II.

Структура

III.

Закономірності

?

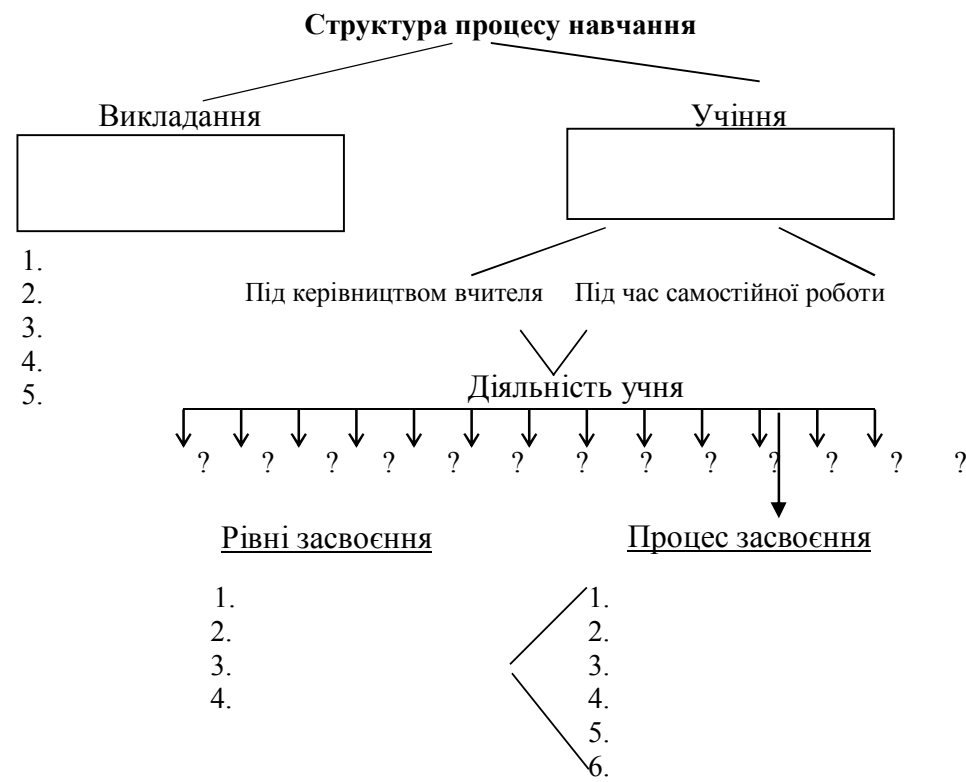
Принципи

- 1.
- 2.
- 3.

- 1.
- 2.
- 3.

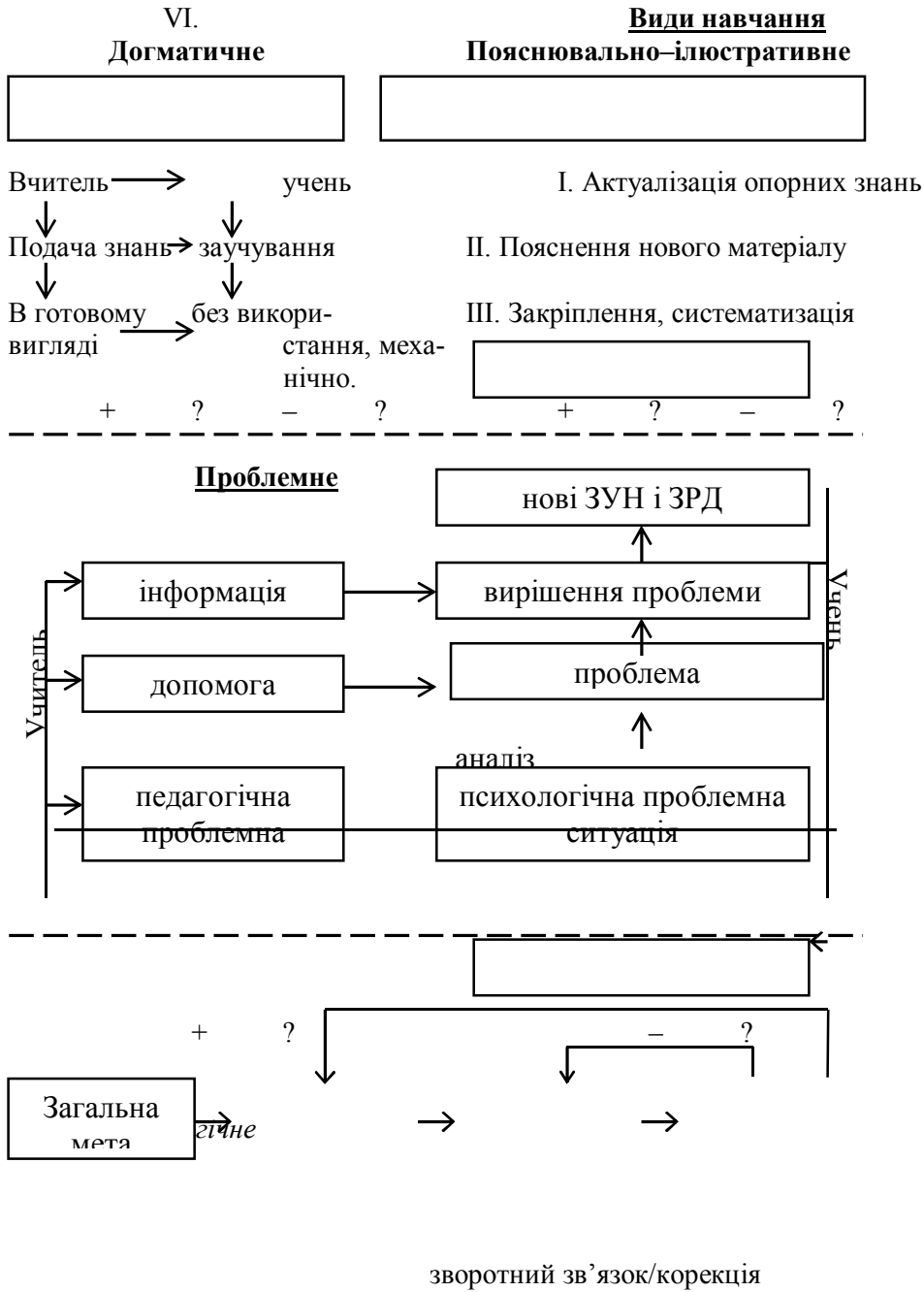
IV.

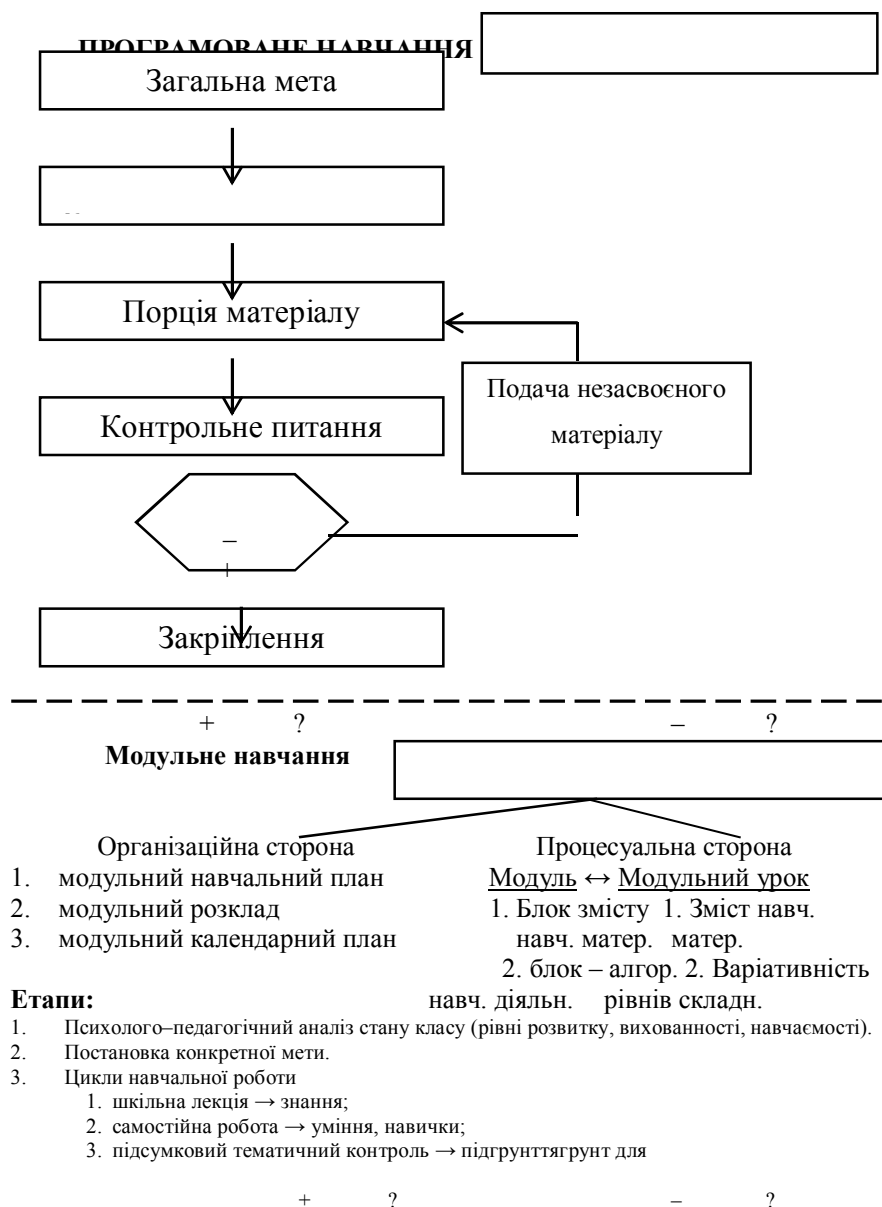
Таблиця 2

V.		
I. Процес засвоєння	II. Викладання	III. Функції процесу навчання
1. Уява	1. Стимулювання	1. Координаційна
2. Осмислення	2. Спілкування	2. Виховна
3. Запам'ятовування	3. Планування	3. Стимулююча
4. Розуміння	4. Організація	4. Освітня
5. Систематизація	5. Покарання	5. Організаційна
6. Сприймання	6. Аналіз результатів	6. Розвиваюча
7. Закріплення	7. Контроль	7. Адміністративна
8. Узагальнення	8. Корекція	8. Комунікативна

Таблиця 3.

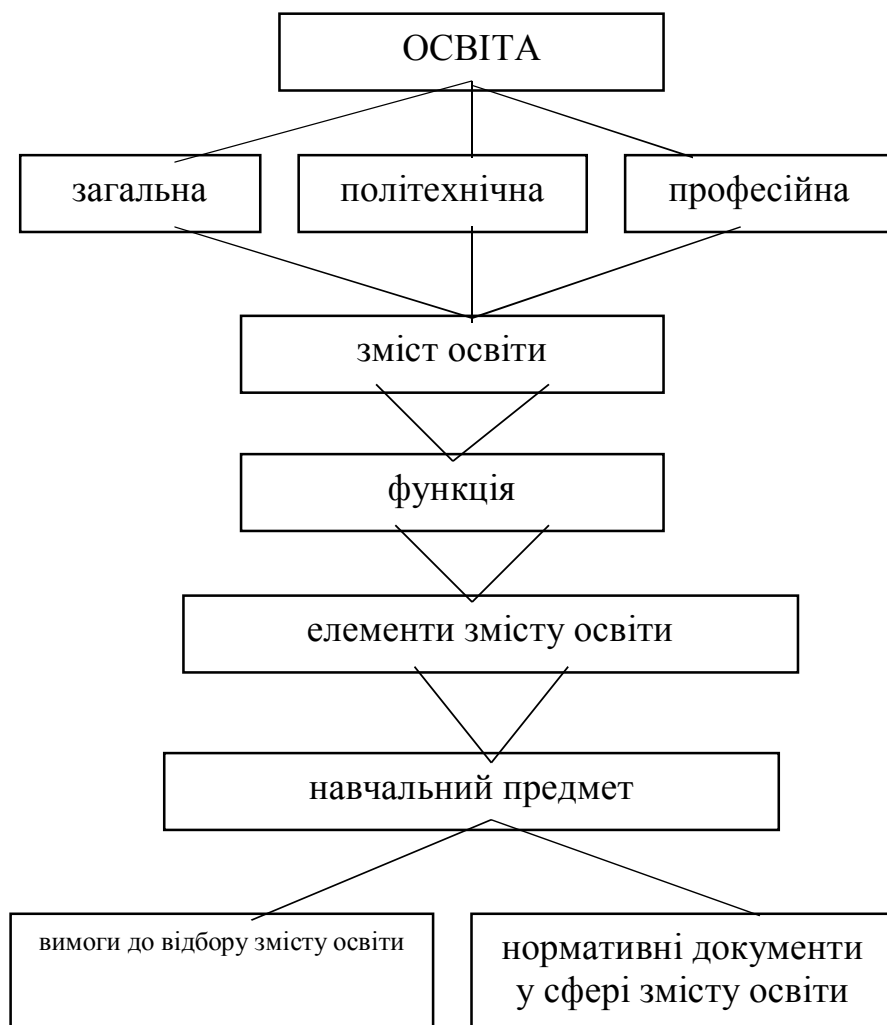
Таблиця 5.

Підходи до навчання

Негативне	Позитивне
<ul style="list-style-type: none"> – механічна пам'ять; – відсутність ініціативи, інтересу; – без використання навчального матеріалу на практиці; – несвідоме заучування; – бездоказове повідомлення знань; – відсутність можливості для розвитку творчості учнів; – репродуктивна пізнавальна діяльність; – недостатня ефективність для формування практичних умінь та навичок; – не забезпечує творчого мислення; – засвоєння знання, умінь та навичок – спонтанний, некерований процес; – тривалий процес; – дроблення матеріалу; – складність використання; – складність у підготовці вчителя. 	<ul style="list-style-type: none"> – швидке просування; – пояснення знань; – ілюстрація, демонстрація; – свідоме запам'ятовування; – можливість для індивідуалізації навчання; – логічна послідовність у засвоєнні знань; – творче відображення; – використання на практиці; – розвиток пам'яті, мислення; – розвиток уміння порівнювати, аргументувати; – учень засвоює матеріал, як суб'єкт навчання; – активність, самостійність; – кероване навчання; – оперативний зворотний зв'язок; – корекція, самоконтроль; – оптимальний темп; – можливість бачити тему в цілому; – забезпечення та засвоєння ґрунтовних та міцних знань, умінь і навичок; – оволодіння засобами практичної діяльності; – колективний характер засвоєння знань; – виділення головного, суттєвого у навчальному матеріалі.

Розв'язання протилежностей		Мотиви навчальної діяльності	
Зовнішні суперечності	<ul style="list-style-type: none"> між пізнавальними і практичними завданнями, що постійно ускладнюються і рівнем знань, розвитком і можливостями учнів; теоретичними знаннями і вміннями застосовувати їх на практиці; фронтальним засобом викладу навчального матеріалу та індивідуальною формою його засвоєння; побутовим і науковим рівнем знань учнів; прагненням до стабільності знань і постійним їх оновленням. 	Соціальні	<ul style="list-style-type: none"> бажання бути корисним народу, Батьківщині; прагнення бути освіченим членом суспільства; відповідальність, обов'язок перед колективом, суспільством, батьками.
		Інтелектуальні	<ul style="list-style-type: none"> пізнавальні інтереси; розуміння важливості знань; потреба в самоосвіті, невдоволеність рівнем своїх знань; бажання і прагнення самостійно розв'язати проблему; почуття радості і задоволення від процесу розумової праці.
Внутрішні суперечності	<ul style="list-style-type: none"> між домаганнями особистості та можливостями їх задоволення; між бажанням бути на виду і небажанням працювати, навчатися та ін. 	Перспективного спонукання	<ul style="list-style-type: none"> інтерес до певного виду діяльності; користь для оволодіння майбутньою професією; бажання заслужити схвалення товаришів, колективу, батьків; прагнення бути лідером.
		Негативного спонукання	<ul style="list-style-type: none"> страх перед учителем, батьками, можливістю одержати незадовільну оцінку; прояв самолюбства і честолюбства.

II. Зміст освіти в сучасній школі

Зміст освіти в сучасній школі.

Знання

1. Провести експрес-оцінку підготовки студентів до заняття.
2. Опрацювати навчальний матеріал, використовуючи різні підручники і навчальні посібники .
3. Виписати основні поняття теми в педагогічний словник, вивчити їх.
4. Доповнити I,II,III фрагменти таблиці 7, IV,V, VI фрагменти таблиці 8, виділивши їх в окремі міні-таблиці.
5. Відтворити по пам'яті один з блоків схеми, всю схему в цілому.
6. Розповісти про один з нормативних документів з галузі освіти.

Розуміння

1. Доповнити таблицю-схему, записавши визначення в ній з опорою на ключові слова .
2. Пояснити взаємозв'язок окремих понять і блоків таблиці - схеми.
3. Зробити інформаційне повідомлення : “Навчальний план”, “Програма”, “Підручник” (з урахуванням фаху), “Специфіка навчального плану зарубіжної школи”.
4. Простежити за змінами змісту освіти у вітчизняній школі ХХ ст. Назвіть і охарактеризуйте основні теорії формування змісту освіти.
5. Дати характеристику принципів відбору змісту освіти. Заповнити фрагмент V таблиці 8.
6. У чому полягає сутність загальної, політехнічної та фахової освіти й у чому виражається їхній взаємозв'язок. Заповнити фрагмент 2 таблиці.
7. Заповнити фрагмент IV таблиці 8. За якими критеріями класифікуються навчальні предмети? У чому виражається практична цінність цих класифікацій для школи?
8. Обґрунтуйте, які фактори вимагають удосконалення змісту освіти в сучасній школі України.

Застосування

1. Підготовка і проведення експрес-контролю.
2. Провести бліц-опитування по I,II і III фрагменту таблиці 7.
3. Провести огляд преси: питання змісту освіти на сторінках педагогічної преси.
4. Який шкільний документ складається на основі навчального плану. Аргументувати свою відповідь.
5. Ознайомитись з програмою навчального предмету з вашого фаху, простежити, як реалізуються в ній принципи навчання і міжпредметні зв'язки.
6. Зробити порівняльну характеристику старого і нового навчального плану, програми, підручника. У чому виражаються позитивні зміни?
7. Довести необхідність реформування освіти, спираючись на державні документи в галузі освіти,
8. Обґрунтувати необхідність оновлення змісту підручників.

Аналіз

1. Зробити інформацію на основі аналізу педагогічної преси з проблеми: підручник учора, сьогодні, завтра – перспективи розвитку.
2. Проаналізувати перспективи розвитку змісту освіти (Державна національна програма “Освіта”)
3. Проаналізувати зміст освіти в зарубіжній школі.
4. Проаналізувати причини частоті модернізації змісту освіти. Яка з них найбільш важлива?
5. Охарактеризувати головні напрямки визначення змісту освіти. Яка з теорій, на ваш погляд, відображає сучасний напрямок в освіті.
6. Проаналізувати державні стандарти в галузі освіти.
7. В.О. Сухомлинський приводить систему умінь та навичок, якою повинен обов'язково оволодіти кожен учень за роки навчання в середній школі. (“Розмова з молодим директором школи” бесіда “Про керівництво розумовою працею школяра”). Перерахуйте та охарактеризуйте їх.
8. Наведіть приклади вироблення умінь та навичок з практики роботи Павлівської школи.

Синтез

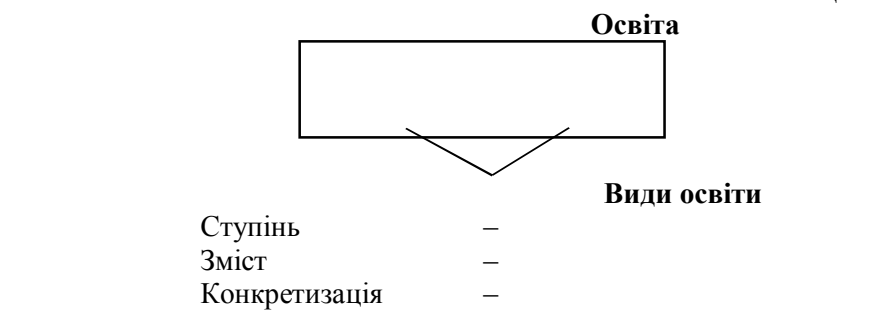
1. Підготувати міні-твір “Яким я бачу зміст освіти в сучасній школі”, “Зміст освіти в школі майбутнього”, “Підручник майбутнього”.
2. Заповнити фрагмент V таблиці 8, на основі аналізу навчального плану , навчальної програми і підручника, виділивши структуру нормативних документів.
3. Зробити порівняльну характеристику змісту освіти в Україні і за рубежом.
4. Заповнити фрагмент III таблиці 7, проаналізувавши елементи змісту освіти, скласти схему-зміст кожного з них.

Оцінка

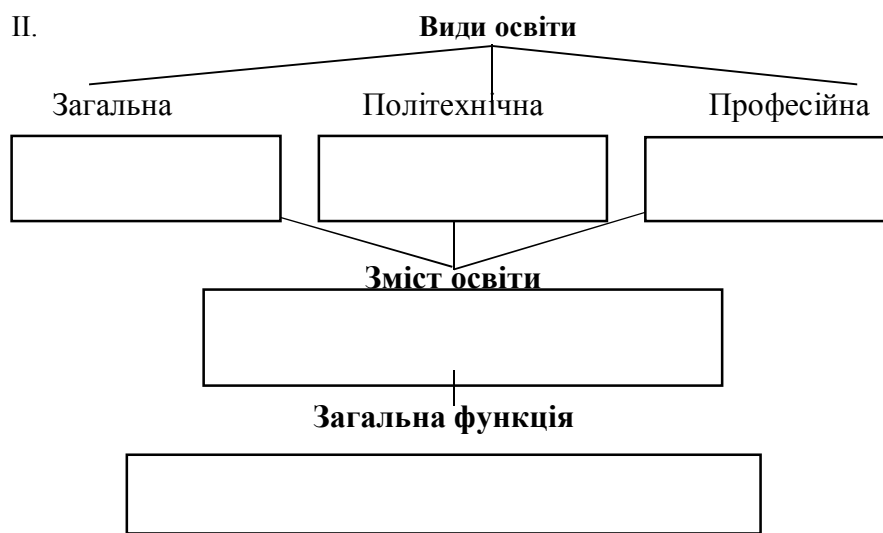
1. Оцінити, у якому напрямку буде продовжуватися робота по удосконаленню змісту шкільної освіти.
2. Оцінити шлях формування освіти у зарубіжній школі.
3. Оцінити проблеми формування і реалізації змісту освіти у вітчизняній школі.
4. Експертна оцінка експрес-контролю.
5. Експертна оцінка мікрОВикладання.
6. Експертна оцінка виступу товаришів.

I.

Таблиця 7

II.

III. Елементи змісту освіти Функції елементів змісту освіти

1.	—	—
2.	—	—
3.	—	—
4.	—	—

IV.

ТАБЛИЦЯ 8

Навчальний предмет

Цикли

	за		за
1.	—	1.	—
2.	—	2.	—
3.	—	3.	—

V.

Нормативні документи

навчальний план

структура

програма

структура

підручник

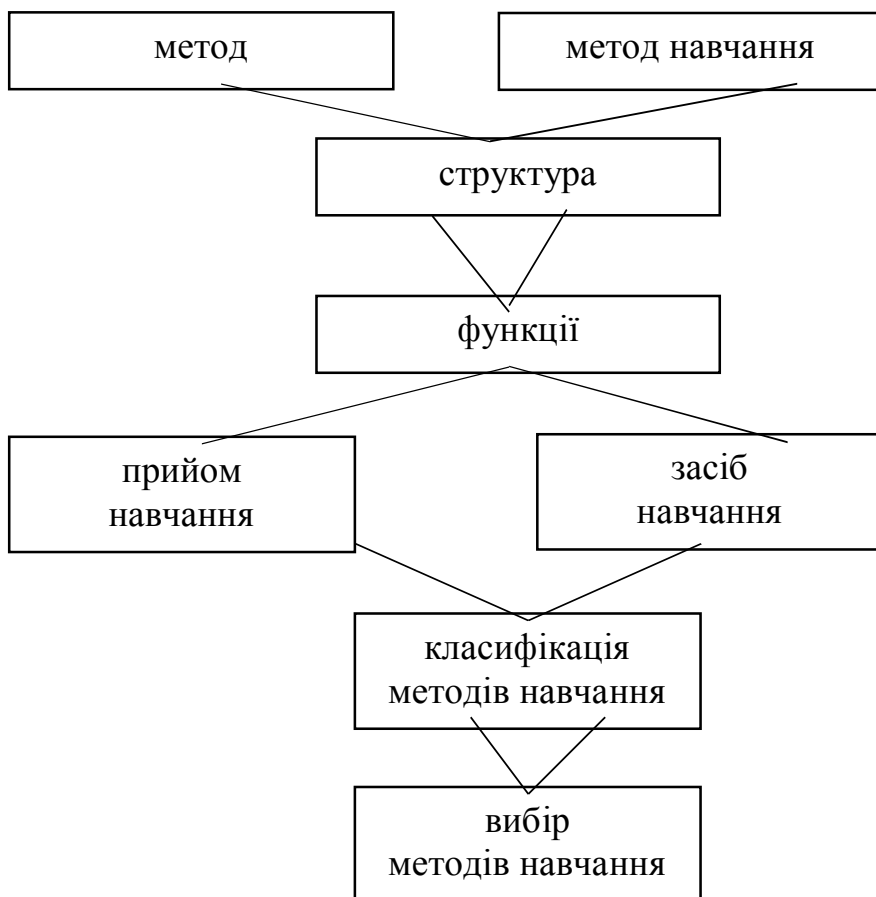
структура

VI.

Вимоги до відбору змісту освіти

- 1.
- 2.
- 3.
- 4.
- 5.
- 6.

III. Методи навчання

Методи навчання

Знання

1. Експрес-оцінка підготовки до заняття.
2. Виписати основні поняття теми в педагогічний словник, вивчити.
3. Заповнити фрагменти II і IV таблиці 9, опрацювавши вказану літературу.
4. Відтворити по пам'яті один з блоків схеми, узагальнену схему в цілому.
5. Розповісти про один з методів навчання.
6. Заповнити таблицю 10 по пам'яті, вносячи в неї якомога більшу кількість стандартних методів.
7. Назвати всі існуючі класифікації методів навчання. Заповнити фрагмент III таблиці 9.

Розуміння

1. Записати визначення в таблиці, виділивши ключові слова.
2. Пояснити взаємозв'язок окремих понять і блоків таблиці 9.
3. Виділити в ході вивчення теоретичного матеріалу декілька проблемних питань для пред'явлення їх товаришам. Підготувати свої варіанти відповідей.
4. У термінах, виписаних у словник, виділити ключові слова, що виражають сутність даного поняття, обґрунтувати виділення саме цих слів.
5. Чим відрізняється метод і метод навчання? Чим пояснюється розходження в їхній структурі? Заповнити фрагмент I таблиці 9.
6. У методах навчання можна виділити зовнішню і внутрішню сторону. Пояснити суть кожної.

ЗАСТОСУВАННЯ

1. Підготовка, та проведення експрес-контролю.
2. Зробити показ уроку із застосуванням будь-якого стандартного або нестандартного методу.
3. Огляд періодичної педагогічної преси: методи навчання у сучасній школі.
4. Наведіть приклади використання нетрадиційних методів навчання в досвіді педагогів-новаторів.
5. У протоколах уроків за фахом, записаних під час педагогічної практики, заповнити графу "Методи навчання".
6. Зробити інформаційне повідомлення "Методи навчання в роботі педагогів школи, у якій ми проходили практику".
7. Провести мікрОВикладання. Опитування по кожному фрагменту таблиці 9.

Аналіз

1. Проаналізувати різні підходи до класифікації методів навчання. Який з них, на ваш погляд, є найбільш оптимальним? Заповнити критерії створення класифікації Ю.К.Бабанського в таблиці 9, фрагмент III.
2. Заповнити класифікацію Ю.К.Бабанського відомими традиційними методами (таблиця 10).
3. Виділити з досвіду педагогів-новаторів нетрадиційні методи навчання. Доповнити класифікацію нестандартними методами навчання (таблиця 10).
4. Проаналізувати подані в навчальному посібнику М.М.Фіцули варіанти застосування методу роботи з книгою. Пояснити кожен з варіантів. Порівняти з запропонованими у книзі В.І.Лозової.
5. Проаналізувати поняття: продуктивні і репродуктивні методи. Які відомі методи ви можете віднести до продуктивних і репродуктивних? Аргументувати свою відповідь.
6. Проаналізувати зв'язок методів, прийомів, засобів навчання. Отримані результати внести у IV фрагмент таблиці 9.
7. Відомо, що метод, - одиниця навчального процесу, що виконує такі ж функції, як і навчання. Але крім цього методи виконують свої функції. Проаналізувати сутність цих функцій та їхній взаємозв'язок. Отримані результати внести у фрагмент II таблиці 9.
8. Проаналізувати відомі методи. Зазначити переваги і недоліки кожного з методів.

Синтез

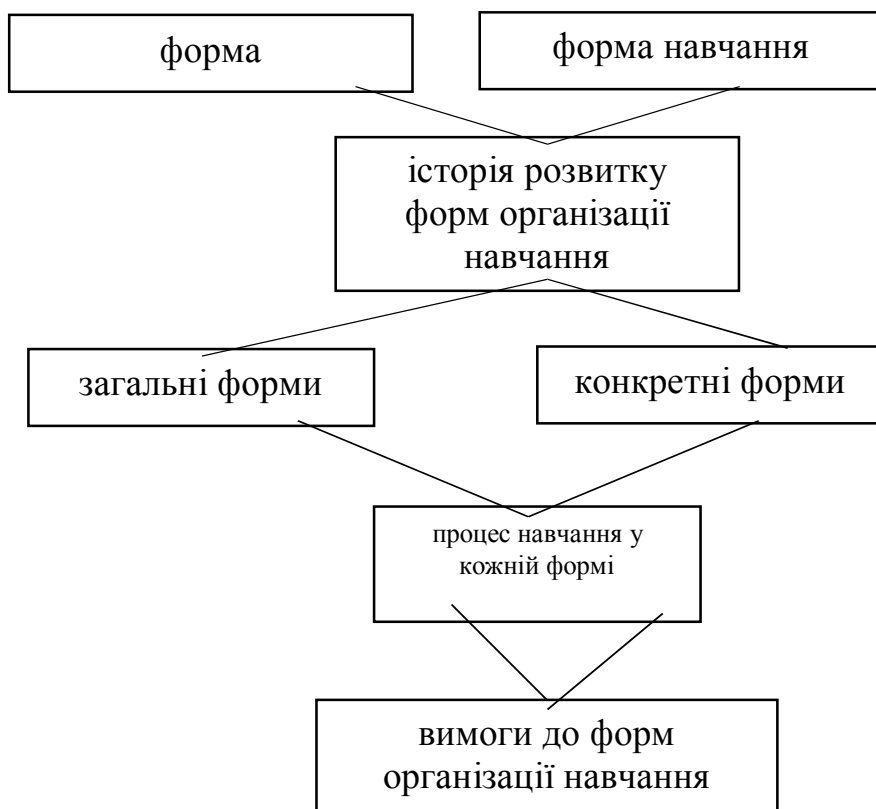
1. Лозова В.І. пропонує вісім засобів використання методу роботи з книгою (педагогіка. розділ “дидактика” -К.,1993, - с. 72-73). Проаналізувати подані варіанти і запропонувати свої.
2. Скласти пам'ятку “Правила вибору методів навчання” на основі аналізу опрацьованої літератури.
3. Скласти схему структури методу навчання і внести її у фрагмент І таблиці 9 (на основі аналізу представленої структури загального методу).
4. Скласти схему-характеристику кожного методу.
5. Скласти таблицю-класифікацію нестандартних методів навчання.
6. Написати педагогічний твір-мініатюру “Методи і засоби навчання в школі майбутнього”.

Оцінка

1. Оцінити значення методів, прийомів, засобів навчання в організації уроку .
2. Зробити експертну оцінку експрес-контролю.
3. Зробити експертну оцінку мікрОВикладання.
4. Зробити експертну оцінку виступу товаришів.
5. Оцінити комплекс методів навчання в роботі вчителів школи, в якій ви проходили практику.

Класифікація методів навчання (за Ю.К. Бабанським)		Таблиця 10.	

IV. Форми організації навчання

Форми організації навчання.

Знання

1. Експрес-оцінка підготовки до заняття.
2. Заповнити відповідні фрагменти таблиці 11,12 на основі опрацювання матеріалу теми за різними навчальними посібниками.
3. Виписати основні поняття даної теми в педагогічний словник.
4. Відтворити по пам'яті один із фрагментів схеми, усю схему в цілому.
5. Висвітлити історію розвитку форм організації навчання.
6. Охарактеризувати кожну форму навчання.

РОЗУМІННЯ

1. Виділити ключові слова у термінах даної теми і виписати їх у відповідні частини схеми.
2. Чому потрібні різні засоби організації роботи учнів на уроці?
3. Які цілі навчання і виховання можуть бути вирішені шляхом взаємозв'язку індивідуальної, групової і фронтальної організації роботи учнів?
4. Пояснити взаємозв'язок між загальними і конкретними формами організації навчання. Довести, що процес навчання в кожній формі однаковий.
5. Довести, що вибір форми зумовлений дидактичною метою, змістом навчального матеріалу, обраними методами навчання.
6. Пояснити сутність поняття «форма організації навчання».

ЗАСТОСУВАННЯ

1. Зробити інформаційне повідомлення «Історія розвитку класно-урочної системи навчання», «Специфіка використання форм організації навчання в сучасній школі», «Зародження класно-урочної системи на Україні».
2. Підготувати і провести експрес-контроль.
3. Підготувати і провести мікрОВикладання – фрагмент II,III,IV таблиці 11,12.
4. Підготувати і провести бліц-опитування – фрагменти I,V,VI таблиці 11,12.
5. Підготувати і провести огляд преси: форми навчання в сучасній школі.
6. Навести приклади використання різноманітних форм організації навчального процесу в досвіді вчителів-новаторів.
7. Скласти план проведення екскурсії. Яким дидактичним вимогам повинно задовольняти проведення екскурсії?
8. Показати взаємозв'язок методів і форм навчання.

АНАЛІЗ

1. Проаналізувати досвід педагогів-новаторів. Виділити нестандартні форми навчання.
2. Проаналізувати історію розвитку форм організації навчання. Які висновки можна зробити про двох основні тенденції, що проявилися в результаті цього розвитку?
3. Проаналізувати відомі конкретні форми організації навчання. За якими критеріями і як їх можна класифікувати. Заповнити IV фрагмент таблиці 12.
4. Визначити переваги класно-урочної системи навчання порівняно з іншими навчальними системами?
5. Проаналізувати поняття «метод», «форма організації навчання», виділити декілька ознак, що є загальними і специфічними для цих категорій.
6. Порівняти різні форми організації навчання класно-урочної системи. Знайти в них загальне і специфічне (особливе).

СИНТЕЗ

1. Скласти свою класифікацію нестандартних форм організації навчання.
2. Форма організації навчання – складний психолого-педагогічний процес, акт учительської творчості, до якого ставляться сотні різноманітних вимог. Скласти якомога більший перелік цих вимог.
3. На основі аналізу історії розвитку форм організації навчання заповните фрагмент II таблиці 11.
4. Спробуйте сконструювати нову форму навчання.

5. Виділити і перерахувати основні ознаки індивідуальних, групових, фронтальної форм організації навчання. Скласти схему-опору.

ОЦІНКА

1. Оцінити значення і місце загальних форм організації навчання на уроці, проаналізувавши пред'явлені дані: частіше усього відриваються і займаються сторонніми справами – учень виконує завдання біля дошки (66,2 %), пояснення вчителя (13,4 %), фронтальна робота (8,5 %), групова робота (2,1 %).
2. Провести експертну оцінку експрес-контролю.
3. Провести експертну оцінку мікрОВикладання.
4. Провести експертну оцінку виступу товаришів.
5. Оцінити ступінь ефективності відомих форм організації навчання в предметі за фахом.
6. Оцінити значимість міжпредметних семінарів та інших форм навчання для формування діалектичного творчого мислення учнів.

I. Форми організації навчання	
Форма	Форма організації навчання
II. Історія розвитку форм навчання	
Час, система навчання	Форми навчання, що використовуються
1.	
2.	
3.	
4.	
5.	
2 тенденції	
1)	— ?
2)	— ?
III. Загальні форми навчання ? Конкретні форми навчання	
Форма	Ознаки кожної форми
1.	1.
2.	2.
3.	3.
4.	4.
5.	5.
6.	6.
	7.
Процес навчання в кожній формі	
—	
—	
—	
—	

IV. Класифікація конкретних форм навчання

<u>за</u>	<u>за</u>
1.	1.
2.	2.
3.	
4.	V.

Вимоги до форм навчання

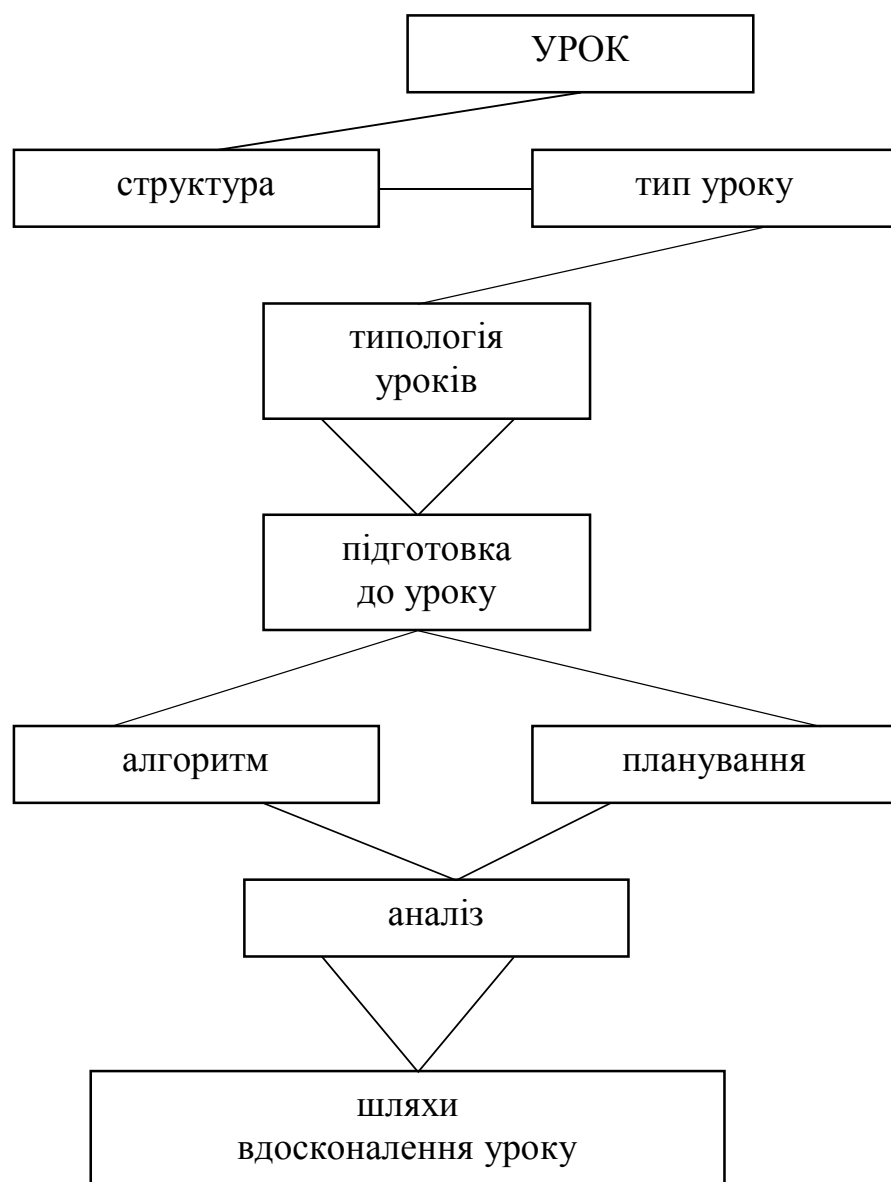
1.	
2.	
3.	
4.	
5.	

VI.

Доцільність вибору форми

—
—
—

V. Урок як основна форма організації навчання

Урок як основна форма організації навчання

ЗНАННЯ

1. Експрес-оцінка підготовки до заняття.
2. Заповнити виділені фрагменти таблиці 13,14, використовуючи різні навчальні посібники.
3. Виписати у свій педагогічний словник основні терміни теми, вивчити їх.
4. Відтворити по пам'яті блоки схеми, всю схему в цілому.
5. За якими критеріями визначається тип уроку? Виписати критерії у відповідну типологію таблиці 13 фрагмент III.

РОЗУМІННЯ

1. Система уроків по предметі має циклічний характер, тобто має циклічність у дидактичному розумінні. Цикл частіше за все пов'язаний із значною смисловою одиницею навчального матеріалу – темою курсу і має визначені дидактичні частини. Відтворити їх.
2. У ланцюзі уроків з предмету можуть бути деякі специфічні ланки через особливості даного предмета як галузі науки або практики. У чому специфіка уроків з вашої спеціальності?
3. Які види аналізу повинні бути застосовані для аналізу й оцінки роботи вчителя? Який вид аналізу застосовується частіше?
4. Виділити ключові слова в основних термінах теми і виписати їх у відповідні фрагменти таблиці 13,14.
5. Розшифрувати сутність поняття «комунікативне забезпечення уроку». Довести важливість урахування цієї сторони організації уроку.
6. Проаналізувати у чому полягає позитивна сторона існування різних типологій уроків? У чому недоліки існуючих типологій?

ЗАСТОСУВАННЯ

1. Відомо, що можна виділити 5 обов'язкових моментів плану уроку: цілі і задачі уроку, тема уроку і план його викладу, питання для опитування, завдання для самостійної роботи і закріплення, домашні завдання. Пояснити кожен з цих моментів, скласти план уроку по предмету.
2. Скласти фрагмент тематичного плану з свого предмету, на основі зразкової схеми тематичного планування (таблиця 15).
3. Ознайомитись із календарними планами вчителів-предметників під час педагогічної практики. Виділити основні структурні компоненти плану. Записати фрагмент плану в зошит.
4. Підготувати і провести експрес-контроль.
5. Підготувати і провести мікрОВикладання по I,II,IV і V фрагменту таблиці 13,14.
6. Підготувати і провести бліц-опитування по III і VI фрагменту таблиці 13 і 14.
7. Підготувати і провести інформаційне повідомлення: “Урок у сучасній школі”, “Шляхи вдосконалення уроку”, “Урок в зарубіжній школі”.
8. Підготувати і провести огляд преси: проблеми уроку в сучасній школі.

АНАЛІЗ

1. Проаналізувати поради В.О.Сухомлинського з організації, проведення, аналізу уроку.
2. Проаналізувати досвід педагогів-новаторів по підвищенню ефективності уроку.
3. Проаналізувати подані в підручнику Т.А.Ільїної шляхи підвищення ефективності уроку. Які з них, на ваш погляд, найбільш важливі?
4. Відомо, що будь-який урок повинен відповідати визначеним критеріям, але поряд з цим до кожного виду уроку пред'являються специфічні вимоги. Проаналізувати будь-яку з типологій, виділити специфічні вимоги до кожного типу уроку.
5. Селевко Г.К. пропонує наступні загальні критерії сучасного уроку: результативність, структура, активізація пізнавальної діяльності учнів, дидактична структура навчального матеріалу, самостійність і творчість у навчальній діяльності, навчально-методичний комплекс. Проаналізувати і пояснити кожен критерій.
6. Проаналізувати алгоритми підготовки до уроку різних авторів. Який з поданих алгоритмів вам ближче. Чим?
7. В.О.Сухомлинський у книзі “Розмова з молодим директором школи” наводить 6 етапів уроку. Назвати та проаналізувати їх.

8. Виділити та проаналізувати основні помилки, які побачив В.О.Сухомлинський під час відвідування уроків (“Розмова з молодим директором школи” бесіда “Поради про відвідування та аналіз уроків”).

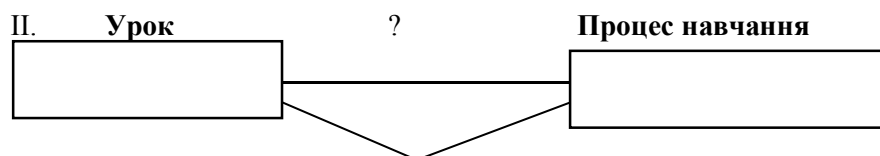
СИНТЕЗ

1. Скласти «Пам'ятку для вчителя» на основі аналізу порад В.О.Сухомлинського щодо організації уроку.
2. Скласти пам'ятку «Поради майстра» на основі аналізу рекомендацій педагогів-новаторів по підвищенню ефективності уроків.
3. Скласти свою типологію уроків, основним критерієм якої буде «нестандартність» на основі вивченого досвіду педагогів-новаторів.
4. Написати твір-мініатюру: «Урок майбутнього», «Сучасний урок, яким його бачу я».
5. Скласти свій алгоритм уроку на основі аналізу алгоритмів підготовки до уроку різних авторів.
6. Розповісти про найкращий урок, який вам запам'ятався під час практики в школі. Проаналізувати, чим він запам'ятався?
7. Ефективність уроку визначається ретельною підготовкою до нього не тільки вчителя, але й учнів класу. Вивчивши рекомендовану літературу, обміркувати і скласти “Правила підготовки учнів до уроку”.

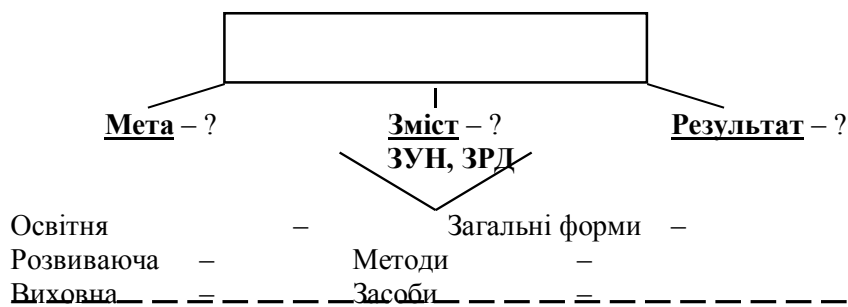
ОЦІНКА

1. Спробуйте спрогнозувати, у якому напрямку буде розвиватися урок у майбутньому по типу і структурі?
2. Психологи Платонов К.К., Голубев Г.Ф. наводять такі дані, що від почутого в ході уроку в пам'яті залишається 10 % змісту; від сприйнятого через читання – 30 %; від спостереження предмета, явища – 50 %; від практичних дій із навчальним матеріалом – 90 %. Оцінити важливість поданих даних для удосконалення уроку. Скласти свої рекомендації по підвищенню ефективності уроку з урахуванням поданих даних.
3. Провести експертну оцінку експрес-контролю.
4. Провести експертну оцінку мікрОВикладання.
5. Провести експертну оцінку відповідей товаришів.
6. Оцінити досвід Павлівської школи, поданий у книзі «Народження громадянина» у главах «Як ми керуємо розумовою працею на уроці» і «Дві програми розумового виховання» для сучасного вчителя.
7. Оцінити, чи достатньо знання алгоритму або правил підготовки учителів і учнів до уроків для забезпечення їхньої ефективності? Чи це є процес творчий?

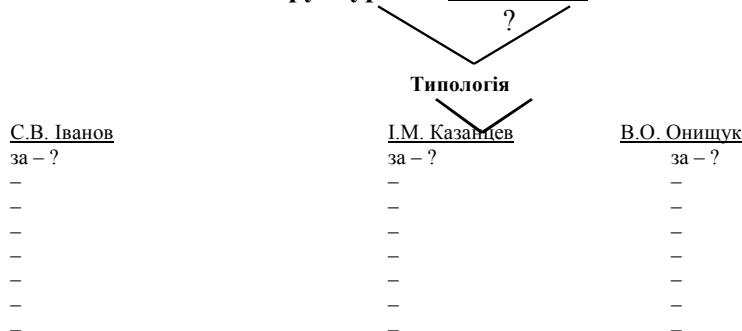
ТАБЛИЦЯ 13

Структура

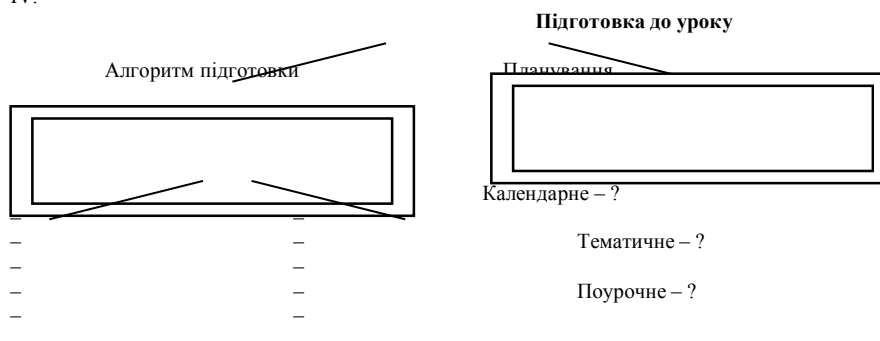
II. **Підструктури**

Дидактична (– ?)	I. Актуалізація Використання	II. Формування ЗУН	III.
Методична (– ?)	?	?	?
Логіко- психоло- гічна (– ?)	Відтво- рення (відомого) знань	Осмислення попередніх нового Розуміння Осмислення	Сприймання Узагальнення Систематизація Закріплення

III. **Структура** ? **тип**

ТАБЛИЦЯ 14

IV.

V.

Аналіз уроку

1.	Повний	—	?
2.	Короткий	—	?
3.	Аспектний	—	?

VI.

Шляхи підвищення ефективності уроку

—
—
—
—
—
—
—

Орієнтовна схема тематичного планування

<i>Назва загальної теми та кількість годин</i>			
1. Номери уроків	1 урок	2 урок	3 урок
2. Назва теми та мети конкретного уроку. Тип уроку.			
3. Питання до теми, що вивчається.			
4. Що потрібно повторити. Міжпредметні зв'язки.			
5. Типи самостійної роботи (задачі, вправи).			
6. Наочні посібники ТСО.			
7. Види контролю поточного та узагальнюючого.			
8. Домашнє завдання.			
9. Додаткові завдання для сильних учнів.			
10. Додаткова література.			

Словник дидактичних термінів

Алгоритм – сукупність та послідовність дій, правил для розв'язання певної задачі.

Бесіда – діалогічний метод навчання, за якого вчитель за допомогою вдало поставленого питання спонукає учнів або відтворювати раніше набуті знання, або робити самостійні висновки, узагальнення на основі засвоєного фактичного матеріалу.

Бесіда – діалогічний метод навчання, суть якого полягає в тому, що учитель шляхом уміло поставлених питань спонукає учнів до роздумів, до аналізу в певній логічній послідовності фактів і явищ, що вивчаються, та самостійному формулюванню відповідних теоретичних висновків та узагальнень.

Викладання – діяльність учителя в процесі навчання, яка полягає в постановці перед учнями пізнавального завдання, повідомлення нових знань, організації спостережень, лабораторних і практичних занять, керівництві роботою учнів по засвоєнню, закріпленню і застосуванню знань на практиці, у перевірці якості знань, умінь, навичок.

Викладання – впорядкована діяльність педагога щодо реалізації мети навчання, забезпечення інформування, виховання, усвідомлення та практичного застосування знань.

Вправа – це метод навчання, що полягає у повторенні певних дій, під час яких учні виробляють уміння й навички.

Групова форма – спосіб організації навчальних занять, при якому ставиться певне завдання для групи школярів.

Дидактика – галузь педагогіки, яка досліджує закономірності процесу навчання.

Дидактика – частина педагогіки, яка розробляє теорію освіти й навчання. Дидактика науково обґрунтовує зміст освіти, вивчає закономірності, принципи, методи й організаційні форми навчання.

Дискусія – метод навчання, який являє собою публічну суперечку на наукову або суспільно важливу тему.

Дискусія – словесний метод навчання, при якому відбувається суперечка; обговорення будь-якого питання.

Догматичне навчання – вид навчання, суть якого зводиться до того, щоб зміст усіх навчальних предметів завчався напам'ять.

Догматичне навчання – така організація навчання, за якої:

- 1) знання, що підлягають засвоєнню, подаються у готовому вигляді, бездоказово;
- 2) заучування знань механічне, від учнів не вимагається їх розуміння й осмислення;
- 3) відтворення знань дослівне.

Домашнє завдання – складова частина навчального процесу, яка полягає у виконанні учнями за завданням учителя самостійної навчальної і практичної роботи після уроків.

Домашня навчальна робота – це форма організації самостійного індивідуального вивчення школярами навчального матеріалу в позанавчальний час.

Екскурсія – це форма організації педагогічного процесу, спрямована на вивчення учнями поза межами школи, але під керівництвом вчителя, певних предметів, явищ, процесів шляхом живого і безпосереднього їх сприймання.

Екскурсія – це форма організації навчання, за якої учні сприймають і засвоюють знання шляхом виходу до місця знаходження об'єктів, що вивчаються, і безпосереднього ознайомлення з ними.

Загальна освіта – сукупність основ наук про природу, суспільство, мислення, мистецтво, а також відповідних умінь і навичок, необхідних кожній людині незалежно від її професії.

Загальна форма навчання – способи організації навчальної діяльності на уроках та інших конкретних формах навчання.

Загальна шкільна освіта – полягає у засвоєнні школярами основ наук, необхідних для всебічного розвитку, формування поглядів, переконань, найважливіших рис особистості, підготовки до участі в різноманітних видах діяльності, до отримання професійної освіти.

Загальні методи – методи, що застосовуються в школі при вивченні різних навчальних предметів.

Закономірності – більш–менш стійкі зв'язки та залежності всередині процесу та між процесом і явищами зовні.

Засіб навчання – матеріальні або матеріалізовані предмети, які сприяють досягненню дидактичної мети.

Зворотний зв'язок – передача інформації про стан керованого об'єкта керуючому об'єкту.

Зміст освіти – це система наукових знань про природу, суспільство, людське мислення, практичних вмінь і навичок та способу діяльності, досвіду творчої діяльності, світоглядних, моральних, естетичних ідей та відповідної поведінки, якими повинен володіти учень в процесі навчання.

Зміст освіти – це система наукових знань, умінь і навичок, оволодіння якими забезпечує всебічний розвиток розумових і фізичних здібностей учнів, формування їх світогляду, моралі, поведінки, підготовку до суспільного життя.

Знання – особлива форма духовного засвоєння результатів пізнання, процесу відображення дійсності, яка характеризується усвідомленням їх істинності.

Знання – розуміння, збереження в пам'яті і вміння відтворювати факти науки і теоретичні узагальнення, що випливають з них.

Ієрархія – ступінчата співпідпорядкованість частин у деякому цілісному організмі (або системі) при відносній самостійності цих частин (ієрархічний принцип).

Індивідуальна форма організації навчання – передбачає виконання школярем навчального завдання самостійно на рівні його навчальних можливостей та без взаємодії з іншими школярами, з використанням допомоги вчителя безпосередньо чи опосередковано.

Індивідуальне навчання – одна з форм організації навчально-виховного процесу, за якої здійснюється педагогічний вплив учителя на учня, який перебуває поза колективом.

Класифікація – система супідрядних понять будь-якої галузі знань або діяльності людини, яка використовується як засіб для встановлення зв'язків між цими поняттями.

Лабораторний метод – вид дослідницької самостійної роботи учнів, що проводиться за завданням вчителя у спеціально пристосованому для проведення дослідів приміщенні, де є необхідне обладнання.

Лабораторний метод – практичний метод навчання, що ґрунтується на проведенні експериментів, тобто на створенні умов, які дозволяють виявити будь-яке явище для дослідження причин його вияву, протікання.

Лекція – форма навчання, яка полягає в систематичному, послідовному викладі навчального матеріалу, будь-якого питання теми, розділу, предмета, методів науки.

Лекція – це монологічна форма навчальної роботи, що являє собою інформативно-доказовий виклад матеріалу в царині наук про природу і суспільство, техніку і культуру.

Мета навчання – ідеальна модель, бажаний результат засвоєння змісту освіти.

Мета навчання – кінцевий результат, до якого спрямовані зусилля учасників цього процесу.

Метод – шлях до мети.

Метод навчання – це впорядковані способи взаємозв'язаної діяльності вчителя і учнів, які спрямовані на досягнення мети освіти.

Метод ілюстрації та демонстрації – наочний метод навчання, який передбачає показ конкретних предметів та явищ навколишньої дійсності чи їх зображень, які сприймаються за допомогою органів відчуттів.

Методичне об'єднання – одна з організаційних форм колективної методичної роботи в системі підвищення кваліфікації вчителів.

Модуль – відносно цілісний і логічно завершений елемент побудови навчального курсу, що, як правило, відповідає середній за обсягом навчальній темі.

Модульне навчання – підхід до навчання, який містить у собі дві сторони: організаційну (модульний навчальний план, модульний розклад, модульний календарний план) та процесуальну (модуль, модульний урок).

Навички – усталені форми діяльності, автоматизоване вміння.

Навички – уміння, доведені до автоматизму, високого ступеня досконалості.

Навчальна програма – в системі навчання програма, що визначає зміст і обсяг знань, які необхідно засвоїти з кожного навчального предмету, а також зміст розділів і тем з розподілом їх за рангами навчання.

Навчальний план – це державний нормативний документ, який визначає підсумоване навантаження учнів і його розподіл за етапами навчання і класами, тобто встановлює перелік навчальних предметів, обов'язковий для вивчення в усіх школах, а також рухомий компонент, що включає навчальні предмети, які вводяться за розсудом регіонів і шкіл.

Навчальний план – це державний нормативний документ, який визначає підсумоване навчальне навантаження учнів і його розподіл за етапами навчання і класами.

Навчальний предмет – дидактично обґрунтована система знань, умінь і навичок, відібраних із відповідної науки чи мистецтва для вивчення в навчальному закладі.

Навчальний предмет – педагогічно-адаптований зміст основ будь-якої галузі діяльності або їх поєднання.

Навчальні посібники – предмети та матеріали, які використовуються у процесі навчання, щоб забезпечити краще засвоєння учнями знань, умінь і навичок.

Навчання – цілеспрямований процес передачі і засвоєння знань, умінь, навичок і способів пізнавальної діяльності людини.

Навчання – впорядкована взаємодія педагога з учнями, спрямована на досягнення поставленої мети.

Оперативний зворотний зв'язок – зворотний зв'язок, що служить для самостійної корекції навчальних результатів і характеру його розумової діяльності.

Освіта – це процес і результат навчання, який містить суму знань у гуманітарному, технічному, науково-природничому циклах /загальна освіта/ і здобуття кваліфікації або професії.

Освіта – це процес і результат оволодіння системою знань, умінь, навичок, спрямованих на формування світогляду.

Політехнічна освіта – навчання, яке дає знання про головні галузі й наукові принципи виробництва, формує загальнотехнічні практичні навички, необхідні для участі в продуктивній праці.

Політехнічна освіта – сукупність знань про головні галузі і наукові принципи виробництва й озброєння загальнотехнічними уміньми, необхідним для участі в продуктивній праці.

Пояснювально-ілюстративне навчання – вид навчання за яким учням не просто повідомляють готові знання, а пояснюють їх, обґрунтовують, коментують.

Пояснювально-ілюстративне навчання – вид навчання, при якому пізнавальна діяльність учнів має репродуктивний характер: учитель передає учням “готові” знання, використовуючи пояснення, доведення, із застосуванням різного роду ілюстрацій, що забезпечують наочний характер їх сприймання; запам’ятовування знань свідоме; відтворення знань репродуктивне; практичне застосування знань відбувається за зразком.

Прийом навчання – окремі операції, розумові чи практичні дії вчителя або учнів, які розкривають та доповнюють спосіб засвоєння матеріалу, що виражає даний метод.

Прийом навчання – це деталь методу, тобто часткове поняття по відношенню до загального поняття “методи”.

Принципи навчання – визначена система вихідних, основних дидактичних вимог до навчання, виконання яких забезпечує його необхідну ефективність.

Принципи навчання – так називають головну вимогу до процесу навчання, що впливає із закономірностей його ефективної організації.

Проблемне навчання – один з типів розвиваючого навчання, істотною відмінністю якого є зближення психології людини з психологією навчання. Суть проблемного навчання полягає в пошуковій діяльності учнів, яка починається з постановки питань, рішення проблем і проблемних завдань, закладених у навчальних програмах, підручниках, у проблемному викладі й поясненні знань учителем, у різноманітній самостійній роботі учнів.

Проблемне навчання – це така організація процесу навчання, сутність якої полягає в утворенні в навчальному процесі проблемних ситуацій, вирішення і вирішення учнями проблем.

Програмоване навчання – вид навчання з використанням програми управління процесом засвоєння знань, умінь та навичок, складеної так, що на кожному ступені навчального процесу чітко обумовлюються і контролюються ті знання, уміння, навички, які мають бути засвоєні.

Професійна освіта – підготовка в навчальних закладах спеціалістів різних рівнів кваліфікації для трудової діяльності в одній з галузей народного господарства, науки, культури, невід’ємна складова частина єдиної системи освіти.

Професійна освіта – сукупність знань, практичних умінь і навичок, необхідних для виконання роботи в певній галузі трудової діяльності.

Розвиваюче навчання – вид навчання, при якому відмічається спрямованість принципів, методів і прийомів навчання на досягнення найбільшої ефективності розвитку пізнавальних можливостей школярів: сприймання, мислення, пам’яті, уяви.

Розповідь – монологічний словесний метод навчання, який являє собою живий, образний, емоційний виклад будь-якого питання, що містить переважно фактичний матеріал.

Розповідь – словесний метод навчання, жвава образна форма усного монологічного викладу навчального матеріалу з таких тем чи питань, які містять, головним чином, фактичні відомості.

Семінар – один з основних видів навчальних практичних занять студентів вузів, учнів середньої школи. Полягає в самостійному вивченні учнями чи студентами за завданням педагога окремих питань і тем з лекційного курсу з наступним оформленням матеріалу у вигляді реферату, доповіді.

Семінар – це форма організації повторення і контролю вивченого матеріалу, яка полягає в обговоренні колективом класу самостійно підготовлених учнями доповідей, рефератів, повідомлень, вузлових питань даного розділу.

Спеціальні методи – методи, які застосовуються при вивченні окремих навчальних предметів.

Структура – зв'язок та послідовність елементів.

Уміння – здатність незалежно виконувати певні дії, заснована на доцільному використанні людиною набутих знань і навичок.

Уміння – оволодіння засобами (прийомами, діями) та застосування засвоєних знань на практиці.

Урок – основна організаційна форма навчально-виховної роботи в школі. Проводиться з постійним складом учнів, у межах точно встановленого часу, за сталим розкладом і чітко визначеним змістом навчання.

Урок – це така організаційна форма роботи в школі, за якої вчитель у рамках точно встановленого часу з постійним складом учнів однакового віку за твердим розкладом вирішує певні навчально-виховні завдання.

Учіння – діяльність учнів, яка передбачає їхню свідому активність, спрямовану на засвоєння змісту освіти.

Учіння – цілеспрямований процес засвоєння учнями знань, оволодіння вміннями і навичками.

Факультатив – форма диференційованого навчання, мета якого полягає в поглибленні загальноосвітніх знань, трудової підготовки, розвитку різнобічних інтересів і здібностей школярів.

Факультативний курс – навчальний предмет, курс, що вивчається студентами вузів і учнями середніх спеціальних і професійно-технічних закладів та загальноосвітніх шкіл за бажанням з метою поглиблення й розширення наукових і прикладних знань.

Форма навчання – цілеспрямована організація спілкування в процесі взаємодії учителя і учнів, що характеризується розподілом навчально-організаційних функцій, добором і послідовністю ланок навчальної роботи, режимом часовим і просторовим.

Форми організації навчання – це зовнішні вираження узгодженої діяльності учителя й учнів, що здійснюється в певному порядку та режимі.

Фронтальна робота – форма організації занять, що передбачає одночасне виконання всіма учнями того самого завдання під керівництвом вчителя.

Фронтальна робота – це форма організації навчання, за якої учитель ставить перед класом проблемні питання або пізнавальні завдання, у вирішенні яких беруть участь всі учні.

Функція – обов'язок, коло діяльності, призначення, роль.

ЛІТЕРАТУРА

1. Волков И.П. Цель одна – дорог много. – М., 1990. – С. 92-155.
2. Галузинський В.М., Євтух М.Б. Педагогіка: теорія та історія. – К., 1995.
3. Державна національна програма “Освіта”. Україна ХХІ століття. – К., 1994.
4. Дидактика современной школы. / Под. ред. В.А. Онищука. – К., 1987.
5. Дидактика средней школы. / Под ред. М.Н. Скаткина. – М., 1982.
6. Ильина Т.А. Педагогика. – М., 1984. –С. 358-359.
7. Кухарев Н.В. На пути к профессиональному совершенству. – М., 1989 - С. 25-29, 33-62, 83-87, 152-158.
8. Лозниця В.С. Психологія і педагогіка: основні положення. Навчальний посібник для самостійного вивчення дисципліни. – К., 1999.
9. Лозова В.І., Москаленко П.Г., Троцько Г.В. Педагогіка. Розділ “Дидактика”. – К., 1993.
10. Львова Ю. А. Творческая лаборатория учителя. – М., 1986.
11. Махмутов М.И. Формы учебной работы в средней школе. – М., 1986. – 192 с.
12. Оконь В. Введение в общую дидактику. – М., 1990.
13. Онищук В.А. Урок в современной школе. – М., 1986.
14. Педагогика. / Под ред. Ю.К. Бабанского. – М., 1988. – Гл. XX.

15. Педагогический поиск. – М., 1987.
16. Педагогіка. / За ред. А.М. Алексюка. – К., 1985.
17. Педагогіка. / За ред. М.Д. Ярмаченко. – К., 1986.
18. Підласий І.П. Як підготувати ефективний урок. – К., 1989.
19. Подласый И. П. Педагогика. Новый курс: учебник для студентов педагогических в 2 кн. – кн. 1: Общие основы. Процесс обучения. – М., 1999.
20. Практикум з педагогіки. / За заг. ред. О.А. Дубасенюк, А.В.Іванченка. – К., 1996. – С. 91-173.
21. Практикум по педагогике. / Под. ред. З.И. Васильевой. – М., 1988. – 18 с.
22. Селевко Г.К. Тестовый анализ урока. // Школьные технологии. - № 2. 1997. – С. 7-11.
23. Сластенин В.А., Исаев И.Ф., Мищенко А.И., Шлянов Е. Н. Педагогика: учебное пособие для студентов педагогических учебных заведений. –М., 1999. – 512 с.
24. Стельмахович М.Г. Народна педагогіка. – К., 1985.
25. Сухомлинский В.А. Сто советов учителю. – К., 1984. Ч. I. Советы 7- 26.
26. Сухомлинський В.О. Народження громадянина. – К., 1972.
27. Сухомлинський В.О. Розмова з молодим директором школи. – К., 1985.
28. Фіцула М.М. Педагогіка. – Тернопіль, 1997.
29. Харламов И.Ф. Педагогика. – М., 1990. – Гл. VIII, IX.
30. Харламов И.Ф. Педагогика. – М., 1999. – 519 с.
31. Чередов И. М. Формы учебной работы в средней школе. – М. , 1988. -С. 33-75, 115-140.

Еталон-тест оцінки засвоєння знань, умінь і навичок курсу.

I. Основою оцінювання є діагностичні уявлення мети.

Знання.

1. Знають основні поняття, конкретні факти, терміни.
2. Відтворюють терміни усно і письмово.
3. Відтворюють окремі частини блока матеріалу.
4. Відтворюють весь блок матеріалу в цілому.

Розуміння.

1. Розуміють значення вивченого матеріалу в цілому.
2. Пояснюють взаємозв'язок понять усередині теми.
3. Пояснюють взаємозв'язок теми з іншими темами.
4. Пояснюють вивчений матеріал.
5. Викладають матеріал стисло.
6. Інтерпретують матеріал.

Застосування.

1. Вміють використовувати вивчений матеріал у конкретних умовах.
2. Використовують отримані знання в нових, нестандартних ситуаціях.
3. Пов'язують отримані знання з життям, набутим досвідом.
4. Демонструють знання в практичних ситуаціях.

Аналіз.

1. Вміють розбивати матеріал на частини.
2. Виявляють взаємозв'язок.
3. Бачать помилки і недоречності в логічних міркуваннях.
4. Оцінюють значимість отриманих даних.

Синтез.

1. Складають плани, схеми, опори.
2. Використовують знання з різних тем дидактики.
3. Виступають із доповідями, повідомленнями.
4. Пишуть творчі твори, реферати, пам'ятки.

Оцінка.

1. Спираються на чіткі критерії оцінки.
2. Оцінюють знання того або іншого матеріалу в цілісній системі курсу.

II. Оцінка сформованості знань, умінь і навичок.

Експрес-оцінка.

1. Досягнення цілей тільки категорії «знання» - низький рівень засвоєння матеріалу.

2. Досягнення цілей тільки категорії «знання», «розуміння», «застосування» - середній рівень засвоєння матеріалу.
3. Досягнення цілей тільки категорії «знання», «розуміння», «застосування», «аналіз», «синтез», «оцінка» - високий рівень засвоєння матеріалу.

Тестова оцінка.

- «5» - високий рівень сформованості.
- «4» - сформовано достатньою мірою.
- «3» - має місце.
- «2» - сформовано незначною мірою.
- «1» - зовсім не сформовано.

III. Рівні засвоєння навчального матеріалу.

1. Високий рівень (від 97 до 120 балів).

Ви показали високий рівень засвоєння знань, умінь визначати стратегію виконання завдань, здійснювати вибір необхідних засобів для реалізації, застосовувати логічні прийоми мислення на творчому рівні, виділяти головне, істотне в досліджуваному матеріалі, встановлювати логічні зв'язки між явищами і поняттями, узагальнювати досліджуваний матеріал за допомогою схем, таблиць, графічних символів.

2. Середній рівень (від 66 до 96 балів).

Ви показали середній рівень знань і умінь, у процесі роботи частіше використовуєте репродуктивні методи, не завжди бачите логіку побудови навчальної теми, не завжди вмієте виділити головне, істотне в навчальному матеріалі, що свідчить про значні утруднення при визначенні подальшої перспективи виконання завдання і те, що ви краще працюєте на рівні середньої перспективи.

3. Низький рівень (від 24 до 65).

Ви показали середній рівень знань, умінь і навичок. Для вас характерний репродуктивний тип мислення, що виявляється в тому, що ви часто не можете визначити стратегію і тактику заданої роботи, тобто виділити в логічній послідовності етапи роботи над педагогічним завданням, при цьому спостерігається обмеженість арсеналу дослідницьких форм, методів, засобів роботи, низький рівень навичок самостійної роботи, при спрямованості на копіювання як засобів діяльності, так і навчального матеріалу.